

A kriminalisztika rendszeréről

A kriminalisztika tudományának léte a gyakorlat igényeiből fakadt és elsődleges célja az igazságszolgáltatás mindennapi munkájának segítése. Művelői a szocialista országokban mind jobb felkészültséggel és egyre eredményesebben alkalmazzák az anyagi igazság megállapítására és a büntettek leleplezésére. A kriminalistákat¹ aligha illetheti az a vád, hogy a tudomány elméleti kérdésein, alapelvein való vitatkozás tenné ki tevékenységük túlnyomó részét. A helyzet inkább ennek az ellenkezője. A kriminalisztika tudománya sokszor közel áll ahhoz, hogy a pusztán empirizmus útjára lépjen és a gyakorlati bűnüldözés eredményes szolgálata mellett háttérbe szoruljanak tudományelméleti kérdései, teoretikus alapja. Vonatkozik ez a kriminalisztika hazai művelésére is.

Hazánkban a kriminalisztika tudománya eljutott a gyorsütemű fellendülés szakaszába. Alkalmazása egyre inkább szakszerűvé, alaposabbá és — a megfelelő anyagi-technikai alapok fokozott biztosításával — színvonalasabbá válik. Gyakorlati hasznát, szükségességét nem vitatják azok sem, akik egy sor elméleti kérdés tisztázatlansága miatt önálló tudomány voltát nem, vagy fenntartásokkal ismerik csak el. Annak ellenére, hogy a szocialista országok jogi és kriminalisztikai irodalma számos alapvető kérdésben már állást foglalt, a magyar kriminalisták még keveset foglalkoztak a kriminalisztika elméleti kérdéseivel és tudományáguk helyének kijelölését, jellegének meghatározását gyakran más tudományágak művelőinek engedték át. Így nem tisztázott egyértelműen a kriminalisztika helye a tudományok rendszerében és emellett magának a kriminalisztikának további fejlődését, tudományos előrehaladását is gátolja az a körülmény, hogy még a kriminalisták között sincsen teljes egyetértés a tudományág terjedelmét illetően. Vitás, hogy mi tartozik a kriminalisztika szakterületéhez és mi nem, mely részében tekinthető önállónak és melyben nem. Vitás ugyanakkor a kriminalisztika rendszerének és

¹ Bár a büntető eljárásjog egyetemi jegyzete szerint hazánkban a „kriminalista” megjelölés a büntetőjogász megkülönböztetése általában a más jogágak művelőitől, úgy érezzük, e szóhasználat jelentéstartalma az utóbbi években éppen a kriminalisztika fokozott előtérbe kerülése folytán is megváltozott. A gyakorlati életben a büntetőjog elméleti és gyakorlati művelőire egyre inkább a „büntetőjogász” (és megfelelően a „büntető eljárásjogász”) megjelölés használatos. Ezzel párhuzamosan mind gyakoribb a „kriminalista” megnevezés alkalmazása a kriminalisztika elméleti és gyakorlati szakembereire. Helyes volna e szóhasználatot általánossá, elvileg is elfogadottá tenni és elkerülni új, nehézkes — és a mondottak szerint felesleges — megjelölések (így pl. a „kriminalisztikus” megjelölés) úttörését, aminek jelei már mutatkoznak.

rendszerezésének kérdése is. Mindezeket a problémákat indokolt ezért újra és újra felvetni, megvitatásra bocsátani.²

Tanulmányunk tárgyául a kriminalisztika tudományos rendszerezésének kérdéseit választottuk. Megítélésünk szerint a kriminalisztika indokoltan lép fel azzal az igényvel, hogy önálló, ismeretelméleti szempontból helyesen megalapozott rendszerrel bírjon. Ugyanakkor e tudományra is nagyrészt áll az, amit Fogarasi Béla a tudományok osztályozásával kapcsolatban általánosságban megállapított, hogy ti. „teljesen hiányzik az egyes tudományokon belül a belső felosztás, a belső osztályozás, illetőleg amennyiben ez az oktatási és szervezeti kívánalmak nyomása alatt létrejött, teljesen empirikus, esetleges jellegű”.³ Természetesen egyet kell érteni Pawel Horoszowski-
nakkal a nézetével, hogy a szocialista kriminalisztikának a rendszerezés önmagában nem a leglényegesebb kérdése a burzsoá kriminalisztikával való összevetés szempontjából. Mégis e kérdésnek kétségtelenül van elméleti és gyakorlati jelentősége, mégpedig nem is csekély. Jelentősége van mind a tudomány-szervezés szempontjából, mind pedig azért is, mert a tudománynak belső összefüggéseken alapuló helyes osztályozása ahhoz is hozzásegít, hogy szorosabbra fűzze a kapcsolatokat az egyes tudományok és a tudományok művelői között. Még lényegesebb ennél az a szempont, hogy a helyes, mélyreható osztályozás egyszersmind a jelenségek magyarázatához is hozzájárul és sok esetben a kérdésfeltevés funkcióját tölti be az elmülethez való viszonyában.⁴

Ha ehhez hozzávesszük azt a további és Fogarasi által nyomatékosan hangsúlyozott helyes követelményt, hogy az osztályozási eljárásokban is állandóan a dialektikus materializmust kell szem előtt tartani és az elavult osztályozásokat újakkal kell helyettesíteni: elviekben és általánosságban elegendő érvel sorakoztattunk fel e kérdés újbóli felvetésének szükségessége mellett. A további, konkrét érveket megállapításunk szerint bőségesen nyújtani fogják az alábbiakban elmondandók, amelyekből a rendszer és a terminológia sok vonatkozásának tisztázatlansága kellően napvilágra kerül.

Kétségtelen, hogy aligha lehetne egy tanulmány keretében akár az átmenetiség igényével is, megoldani a rendszerezés kérdéseit vagy akár csak felvetni a kínálkozó valamennyi problémát. Ezért tudatosan csupán a legfontosabbnak ítéltekre kívánunk kitérni. Egyúttal azonban mellőzhetetlennek tartjuk, hogy a rendszeréssel bár csak közvetve összefüggő, de alapvető fontosságú néhány elvi kérdéssel ugyancsak foglalkozzunk. Mindezzel — azt reméljük — eredményesen szolgálhatjuk a vita szélesebb körű folytatásának sokszor felmerült igényét.

A rendszer kérdésében történő állásfoglalásnak szükségképpen előfeltétele: a diszciplína határainak a megvonása. Annak tisztázása nélkül ugyanis,

² A kriminalisztika tudományos rendszerzési kérdéseit hazánkban első ízben az Állam- és Jogtudományi Intézet által életre hívott Kriminálisztikai Munkaközösség vitatta meg 1956-ban. A vita alapjául Kertész Imre előadása szolgált, amelynek tézisei sokszorosított formában kibocsátásra kerültek. A továbbiakban a munkát „Kertész: Tézisek” megjelöléssel idézzük majd.

³ Fogarasi Béla: A tudományok osztályozásának elméleti és gyakorlati kérdései. Az MTA II. Osztályának Közleményei, 5. köt. 1—4. sz. Bp. 1954. 5. p. (A továbbiakban: Fogarasi, Osztályközlemények.)

⁴ Vö. minderre Fogarasi, Osztályközlemények. 1. és 18. p., továbbá Fogarasi Béla: Logika. 4. kiad. Bp. Akadémiai Kiadó, 1958. 405. és 414. p. (A továbbiakban: Fogarasi: Logika.)

hogy mely kérdések, milyen terjedelemben, mit felölelően tartoznak a tárgyalt tudományág körébe, a rendszerezés csak talajtalan, meddő kísérlet lehet, problémájának felvetése mit sem ér. A kriminalisztika tudományát illetően azonban még a belső rendszerezés feladatától függetlenül, önmagában is indokolt és időszerű felvetni a határok megvonásának a kérdését, arra a sajátos helyzetre figyelemmel, ami a bűnözéssel, a bűncselekménnyel foglalkozó tudományok körében kialakult. Tény ugyanis az, hogy a kriminalisztika viszonya a többi „crimen”-tudományhoz, elsősorban pedig a kriminológiához a nyugati irodalomban nincs kellően tisztázva. A kriminalisztika hol mint a kriminológia része, hol önálló tudományként, majd meg mint a bűncselekményekkel foglalkozó tudományok gyűjtőneve jelenik meg, ezen belül is változó tartalommal, ingadozó terminológiával. Louwage rámutatott arra, hogy a „kriminológia” és „kriminalisztika” megjelöléseket gyakran összehasonlíthatjuk vagy használóik egyszerűen kitérnek definíció nyújtásának az útjából. Schultz erről a következőket írja: „Kriminológiáról és kriminalisztikáról szólnak és sokszor mindkettőn ugyanazt értik, ti. a bűncselekményről szóló tant. Mások azt az álláspontot képviselik, hogy a kriminológia fogalma a főfogalom, amelynek a kriminalisztika egy alárendelt részterülete. Ismét egy harmadik nézet a két kifejezést különböző jelentéssel egymás mellé állítja. Gyakran egyáltalán ki sem térnek a két fogalom viszonyának megmagyarázására és válogatás nélkül használják ezeket.”⁵ A szocialista tudományban pedig — a kriminológia megjelölésnek egészen a közelmúltig fennállott mellözése következtében — lényegében az elhatárolás elvégzésének szükségére került fel. Ezzel függ össze azután az is, hogy önálló kriminológiai diszciplína elismerésének hiányában a kriminalisztika rendszerébe vonult be több olyan témakör is, amelynek tulajdonképpeni helye a kriminológiában volna. E kérdésre a továbbiakban fogunk visszatérni.

A kétségtelenül fennálló rendszerezésheli és terminológiai konfúzió a tárgyalt tudományágak kialakulásának történetében gyökerezik. A XIX. században az elméleti-tételes büntetőjogtudomány mellé felzárkózó, a bűnözés reáliáival foglalkozó új tudományágak kialakulása ugyanis egy sor lényegében spontán módon létrejövő, addig nem ismert fogalom megszületését is jelentette. Az új tudományágak első művelői tárgykörük megjelölésére elnevezéseket kerestek és alkottak, ezeket egymástól függetlenül gyakran más-más kérdés-komplexum megjelölésére használva fel. Az a további történeti folyamat azután, amelyben a spontán módon létrejött fogalmaknak tudományos fogalmakká történő átalakítására kerülhetett sor,⁶ így eleve bizonyos terminológiai adottságok árnyékában mehetett csak végbe. Ha ehhez hozzávesszük azt, hogy az első tudományos rendszerezési kísérletek olyan időszakban történtek, amikor a kialakuló tudományágak további fejlődésének lehetőségei és útjai még korántsem voltak felmérhetők, érthetővé válik, hogy e rendszerezések az ugrásszerű fejlődés évtizedei után végképp nem felelhetnek meg a követelményeknek. Még kevésbé nyújthatnak alapot a szocialista tudomány számára, ahol a bűnözés lényegének feltárása, a bűnözés elleni küzdelem perspektíváinak egzakt meghatározása merőben új tartalommal tölti meg az e társadalmi jelenséggel foglalkozó tudományágakat is.

⁵ Vö. Louwage, F. E., *Kriminalistik*, 1949. 24. p.; Schultz, K.; *Kriminologie und Kriminalistik*. *Kriminalistik*, 1956. 8. sz. 288. p.

⁶ Vö. Fogarasi: *Logika*. 179. p.

Nem lehet célunk az, hogy a történeti fejlődés teljes menetén végigkísérjük a ma használatos elnevezések és elhatárolások kialakulását. Felesleges volna pl. bővebben foglalkozni Franz von Liszt életművével, amelyben a „kriminalisztika” elnevezés, mint a „gesamte Strafrechtswissenschaft” szinonimája, a bűncselekményekkel foglalkozó tudományágak gyűjtőneve jelenik meg. Ez a szóhasználat ma már teljesen elavult, praktikusan nem fordul elő és ennek folytán terminológiai zavart sem okoz.⁷ Szükséges azonban kitérni Hans Gross rendszerezési kísérleteire, annál is inkább, mert Gross felfogása mind a mai napig érezteti hatását a tárgyalt tudományágak határainak megvonásában.

Hans Gross híressé vált munkájának, „A vizsgálóbíró kézikönyvé”-nek 3. kiadását bevezető előszavában írja: „Ami a könyv részben megváltoztatott címét illeti,⁸ most már feljogosítva érzem magam arra, hogy a könyv tartalmát mint a „kriminalisztika rendszerét” jelölhessem meg, miután a kriminalisztika ma mint önálló diszciplína megtalálta a maga élesen elhatárolt munkaterületét és beható feldolgozást, önállóságának pedig elismerést nyert.”⁹ „A kriminalisztika mint a büntetőjog reáliáinak a tana . . . elvezet bennünket a bűncselekményeknek, keletkezésüknek, részeiknek, lefolyásuknak és céljaiknak a lényegéhez.”¹⁰ A kriminalisztika ilyen „rendszere” lényegében a bűnözés reáliáival foglalkozó tanok összessége, az ún. segédtudományok gyűjtőneve, tehát a Liszt-féle fogalomnál csak annyiban szűkebb, hogy nem kívánja magába foglalni az anyagi és alaki büntetőjogtudományt is. Hat évvel később, a 4. kiadás előszava már más felfogást tükröz. Gross maga leszögezi, hogy a kriminalisztika rendszeri helye megváltozott, más lett ahhoz képest, ahogy kezdetben helyesnek mutatkozott. Olyan testvértudományok jelentek meg mellette, mint a kriminálantropológia, -statisztika,¹¹ -pszichológia, -szociológia, s ezek feltétlen figyelmet érdemelnek. A kriminalisztika ezért itt már részévé válik a bűncselekményről szóló tannak: a kriminológiának, amely viszont az összes többi „segéd”-tudományt is magába foglalja. Hans Grossnak ez a felfogása szolgáltatta és szolgáltatja mind a mai napig az alapot azoknak, akik a kriminológiát a bűnözés reáliáival foglalkozó tudományok gyűjtőnevének, a kriminalisztikát pedig ennek részeként tekintik.

Az elhatárolás további, későbbi nehézségei nem is annyira a kriminalisztika, mint a kriminológia oldaláról jelentkeztek. A kriminológia jelentés-tartalma és tárgyköre ugyanis gyors és jelentős változáson ment keresztül. Egyre inkább vesztít gyűjtőnév-jellegéből és szűkül le jelentése a bűnözés okait és megjelenési formáit vizsgáló diszciplínára, illetve az e kérdésekkel foglal-

⁷ Érdemes megemlíteni, hogy az elnevezés első irodalmi előfordulása — amelyet sok szerző hol Lisztnek, hol H. Grossnak tulajdonít — még 1848-ból származik. Horoszowski mutatja ki tankönyvében, hogy elsőként Górszki használta „A régi és új idők legérdekesebb bűnperceinek gyűjteménye” c. művében. Jelentés-tartalma félreérthetetlenül nem a későbbi Liszt-i felfogásnak felel meg, hanem a nyomozást érti alatta. Vö. Horoszowski, *Pavel*: *Kriminalisztika*. Varsó, Állami Tudományos Könyvkiadó, 1955. (Magyar fordítás kéziratban.) 12. p. (Itt is, mint valamennyi kéziratot magyar fordítással rendelkező műnél, a hivatkozott oldalszámok a magyar fordítás megfelelő oldalát jelzik.)

⁸ E kiadásban jelenik meg ugyanis először az alcím: als System der Kriminalistik.

⁹ *Gross, Hans*: *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik*. München, Berlin u. Leipzig, J. Schweitzer Verlag, 1914. 1. rész. IV. p.

¹⁰ *Gross* i. m. IV. p.

¹¹ A rendszer érthetőségét nem könnyíti, hogy a műben sajtóhiba folytán a statisztika helyett is kriminalisztika áll.

kozó résztudományok (a bűnügyi aetiológia, -biológia, -szociológia stb.) nevére. Új gyűjtőnevek, főfogalmak jelentek meg (Kriminalwissenschaft, criminal science), amelyek azután hol magukban foglalták a kriminológia mellett a kriminalisztikát is, hol nem. A kriminalisztika mindenesetre haladt a maga útján és a sokasodó önálló monográfiák szerzői vagy egyáltalán nem foglalkoztak a kriminológiához való viszony kérdésével, vagy — többnyire a Gross-i tradíciók nyomán — megelégedtek annak leszögezésével, hogy az előbbi az utóbbinak a része, egyszerűen nem véve tudomást a kriminológia elnevezés jelentéstartalmának változásáról. Sok gyakorlati következménnyel mindenesetre nem járt az egymáshoz való viszony kérdésében történő állásfoglalás sem: a két tudományterület művelése egymástól elszakadva, külön utakon haladt és a főfogalomba való együvé tartozásnak az előszó vagy bevezető átlapozása után semmi jelét vagy kihatását sem sikerülhet felfedezni. Igaz, született egy-két olyan mű is — elsősorban az amerikai kriminológusok tollából —, amelyek megkísérelték a kriminológia rendszerében együtt tárgyalni az oktan, jelenségtan, felderítés, megelőzés, büntetéstani stb. valamennyi kérdését. Azok közül az európai szakírók közül, akik az anyagot így rendszerezik, nálunk is ismert Seelig műve.¹² Könyvéről találóan állapítja meg Horoszowski, hogy ebben a vonatkozásban „nem megy túl a könyv szövegébe mesterségesen beiktatott főbb nyomozási kérdések tárgyalásán”.

A következmények inkább más vonalon jelentkeztek: általános jelenséggé vált, hogy a kriminalisztika rendszerének felépítésénél abba kriminológiai elemeket is bevontak és ennek megfelelően a kriminalisztika fogalma is hol tágabb, hol szűkebb értelemben, több vagy kevesebb kriminológiai „beütéssel” jelentkezett.¹³

Az „átfedés” a kriminológia és kriminalisztika mai kutatási köreiből elsősorban két kérdéskomplexum terén jelentkezik. Mindkét tudományág ugyanis foglalkozik a bűncselekmények jelenségtanával (kriminálfenomenológia) és megelőzésének kérdéseivel (kriminálfelügyelet). A jelenségtan Hans Grossnál a kriminalisztika egyik főrésze, amelyik foglalkozik a bűnöző tevékenységének lényegével, trükkjeivel, nyelvével („tolvajnyelv”), jeleivel és jelzéseivel, a szimulációval, a normális és pathoform hazugsággal, a bűnöző babonáival, álneveivel, szokásaival és ezen felül az egyes bűncselekményfajták elkövetésének sajátosságaival. Azóta is — hol megnevezve, hol anélkül — a kriminalisztikai munkák rendszeresen foglalkoznak e kérdésekkel, legtöbbször az ún. krimináltaktika szerves részének tekintve az itt feldolgozott ismereteket. Egyes szerzők, így pl. Horoszowski, a krimináltechnika körében tartják tárgyalandónak az elkövetésre használt technikát és a taktika körében a véghezvitel taktikáját is. Mások a kriminalisztika önálló ágaként fogják fel a fenomenológiát. Ennek alapján tágabb és szűkebb értelemben vett kriminalisztikát különböztetnek meg. A kriminalisztika tágabb értelemben felöleli a fenomenológiát és a gyakorlati vizsgálati tudományt, míg szűkebb értelemben csak az utóbbit. Zbinden kiemeli, hogy erre a felfogásra kötelez Hans Gross úttörő jelentőségű irodalmi munkássága.¹⁴ Ugyanakkor a kriminológia (az

¹² *Seelig, Ernst*: Lehrbuch der Kriminologie. Graz, Verlag Jos. A. Kienreich, 1951.

¹³ Sőt, Gross nyomán más kérdések is helyet kaptak rendszerében, így elsősorban az objektív kriminálpszichológia.

¹⁴ *Zbinden, Karl*: Kriminalistik. München und Berlin, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1954. 13. p. Ellenkezően: *Hagemann*.

aetiologia, de különösen a kriminálbiológia) és a kriminálpszichológia valamennyi rendszeres munkája is foglalkozik e kérdések legnagyobb részével.¹⁵ Hasonló, csak még bonyolultabb a helyzet a megelőzés kérdésében. Itt ugyanis már a szociológia, az eugenika és nem utolsósorban a kriminálpolitika is sorompóba lép, részt kérve a megelőzés problémáinak tudományos feldolgozásából, illetőleg magának igényelve az e kérdéskörrel történő foglalkozást. Ugyanakkor Hagemann, Keuncke, Kleinschmidt és mások a kriminalisztikához tartozónak ítélik a bűnügyi megelőzés egészét.

A szocialista kriminológia művelése szükségességének bizonyítása, önálló tudományág-jellegének elismertetése és tárgykörének körvonalazása itt most nem feladatunk. Aligha tévedünk azonban, ha megállapítjuk: az önálló kriminológiai tudomány megteremtésének, szakszerű művelése megkezdésének a szocialista és a szocializmust építő államok viszonylatában szükségszerűen eljött ma már az ideje. Elengedhetetlen ezért, hogy e tudomány művelésének az útjából eleve elháruljon minden akadály, amely az érdemi munka megkezdését terminológiai zavarral vagy „határvillongásokkal” nehezíthetné. A kriminológia és a kriminalisztika, e két rokontudomány elhatárolása, rendszerbeli helyük kijelölése ebből a szempontból is követelmény. Ugyanakkor a kriminalisztika művelésének szemszögéből is szükséges az új tartalmi számbavétel: az önálló kriminológiai diszciplina számára a sajátos munkaterület átengedése és ezáltal az erők és tudományos erőfeszítések koncentrálása a tényleges kriminalisztikai feladatok megoldására.

A szocialista kriminológia művelésének szükségessége mellett most lezögezett álláspont tudatosan új jelentéstartalmának értelmében használja a „kriminológia” elnevezést. A bűnözés okainak és jelenségeinek tanulmányozása képezi nézetünk szerint e diszciplina tárgyát, nem pedig az „elkövetés és leküzdés reális jelenségeinek”, még kevésbé „az okok, megjelenési formák, felderítés és megelőzés kérdéseinek” vizsgálatát. A „kriminológia” mint a „büntetőjogi segédtudományok gyűjtőneve” vagy „rendszere”, mint „valamennyi büntetőjogi mellékterület főfogalma” stb. ma már túlhaladottnak tekinthető, amely nem felel meg sem a praktikus igényeknek, sem a rendszeralkotás elvi követelményeinek. Semmi indoka sincs annak, hogy egy olyan szóhasználatot, amely sem a szocialista szakirodalomban általában, sem a magyar irodalomban ténylegesen sohasem gyökerezett meg, valamiféle hagyománytiszteltől, a Gross-i felfogás maradványaképpen vagy egyes — és ma már egyre csökkenő számú — nyugati állásfoglalások hatására felelősszünk, visszahelyezzünk olyan jogaiba, amelyeket ténylegesen sohasem gyakorolt. Egyértelműen elvetendőnek tartjuk ezért a kriminalisztikát a kriminológia egy részének tekinteni, és a továbbiakban ennek a szűkebb, de egyben helyesebb értelemben felfogott kriminológiai tudománynak keressük az elhatároló ismérveit tárgyunktól, a kriminalisztikától.

Egyelőre, a rendszer kérdésében történő állásfoglalásig, nyitva hagyjuk azt az ugyancsak vitás és vitatott kérdést, hogy a kriminalisztika — teljes egészében vagy súlyal — a társadalmi vagy a természettudományok körébe sorolható-e. A rendszerezés elvégzése, annak eldöntése, hogy mi és milyen terjedelemben tartozik tudományágunkba, erre is választ fog nyújtani. Annyi

¹⁵ Vö. pl. legújabban von Hentig, Hans: *Zur Psychologie der Einzeldelikte*. Tübingen, J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1956. A régebbi szerzők közül ld. *Irk Albert*: *Kriminalogia*. Bp. 1912. és az ott megadott irodalmat.

azonban még ez állásfoglalás nélkül is megállapítható, hogy a kriminológia és a kriminalisztika elhatárolása, besorolásuk a tudományok rendszerébe — éppen úgy, mint a társadalomtudományoké általában — aligha végezhető el csupán a mozgásformák aspektusából mint osztályozási alapelvből kiindulva. Az elhatárolás alapjául ezért a kutatási tárgyat kell választani és ezt követően kell megvizsgálni, vajon ez a rendszerezési szempont elegendő-e, nem szükséges-e hozzá kiegészítésképpen „bizonyos történeti-gyakorlati szempontokat kapcsolni”.¹⁶

Legtágabb értelemben a kriminológia és a kriminalisztika tudományának kutatási tárgya azonos: mindkettő a bűncselekmény, a bűnözés, a bűnöző problematikájának vizsgálatával foglalkozik. Absztraktnul felvetve a kérdést, a vizsgálódás végcélja is ugyanaz, mindkét tudományág a bűnözés teljes felszámolásának feladatában működik közre. Ilyen értelemben mellettük a tételes büntetőjogi tudományok is azonos tárggyal, céllal jelentkeznek. Az elhatárolás és rendszerezés céljára ezért sem az elvont és legáltalánosabb tárgy, sem a legtávolabbi, közös cél önmagában nem alkalmas. Csak további kiegészítő szempont felvétele vihet bennünket előbbre. Ez a — történeti-gyakorlatinak tekinthető — szempont a tudományos kutatás és vizsgálódás aspektusa, nézőpontja, mint egyúttal módszerbeli alapelv lehet. Ugyanannak a végcélnek a szolgálatában, ugyanazt a tárgyat a tételes büntetőjogi tudományok jogszempontú feldolgozás alá vetik, elsősorban mint jogi fogalmat, normatív tanulmányozzák. A kriminológia és kriminalisztika — a tételes jog bázisán — elsősorban a konkrét, életbeli megjelenési formát, a jogi értékelés „nyersanyagát” tanulmányozza, mégpedig a kriminológia mint megmagyarázásra és megértésre szoruló tényleges jelenséget, a kriminalisztika pedig mint felderítésre, bizonyításra váró történet. Művelésük következménye megint csak azonos: a tételes jog eredményes, helyes alapokon nyugvó alkalmazásának előmozdítása, feltételeinek megteremtése. A kriminológia mint a bűnözés, a bűnelkövetés okaira magyarázatot adó, megjelenési formáit feltáró szaktudomány, a kriminalisztika pedig, mint a tényállás felderítésének, a bűncselekmény bizonyításának tudománya működik közre a bűnözés elleni harcban.

Az elhatárolás alapja így adva van. A kriminalisztika határainak megvonása szempontjából azonban a két, már érintett konkrét kérdés megválaszolása is feladat: a kriminológiának vagy a kriminalisztikának a részét alkotja-e a kriminálfenomenológia és a bűnügyi megelőzés, a kriminálprofilaxis.

Nem kétséges, hogy az eredményes bűnfelderítésnek egyik lényeges előfeltétele annak ismerete, hogy milyen módon, milyen eszközök felhasználásával követik el a bűncselekményeket, melyek a bűnözők szokásai, fogásai, sajátosságai. A bűncselekmény megjelenési formáinak ismerete nemcsak egy sajátos felderítési módszer, az elkövetési módok szerinti nyilvántartásnak a közvetlen alapja, de kiindulópont lényegében minden bűncselekménykategória nyomozási taktikájának kidolgozásánál is. Ugyanakkor alapját képezi a nyomozószervek szűkebb specializálódásának és nélkülözhetetlen a megelőzés módszereinek kidolgozásához is. Zbinden helyesen mutat rá arra, hogy valamit leküzdeni elsősorban annyit jelent, mint lényegét és megjelenési formáit pontosan ismerni. Eredményes megelőzés a korábban elkövetett bűncselekmények megjelenési formáinak, módozatainak ismerete nélkül elképzelhetetlen. A kri-

¹⁶ Fogarasi, Osztályközlemények. 13. p.

minálprofilaxis ebből a szempontból hasonló a balesetmegelőzéshez: mindkettő az elkövetett hibákból, a már megtörtént, lefolyt eseményekből tanul, amelyeknek ismeretét viszont a fenomenológia közvetíti.¹⁷ A fenomenológia nyomozástani jelentősége tehát semmiképpen sem vonható kétségbe, ezt a szocialista kriminalisztikai irodalom egyöntetűen hangsúlyozza.¹⁸ Ennek ellenére a bűncselekmények megjelenési formáinak, a bűnözők sajátosságainak tudományos tanulmányozását, rendszeres feldolgozását mégsem tekinthetjük a kriminalisztika feladatkörébe tartozónak, a fenomenológiát nem foghatjuk fel e tudományág egy részének. Egészen mást jelent ugyanis egy ismeretkör elsajátítása és felhasználása valamely cél szolgálatában és mást ugyanennek az ismeretkörnek önálló tudományos kimunkálása. A bűncselekmény felderítésének céljára a bűncselekménnyel mint tételesjogi kategóriával és mint reális jelenséggel foglalkozó tudományágak legkülönbözőbb területeiről származó ismeretek tömegére van szükség. A kriminalisztika ezeket az ismereteket kikölcsönzi, a maga saját módszerei és eszközei mellett, illetve azok alkalmazásának alapjaként sorompóba állítja, felhasználja anélkül, hogy az illető ismeretanyagot tárgyaló tudomány feladatait igényelné a maga számára. De példáulért sem kell messzire menni: a felderítés szempontjából legalább annyira fontos tudni, hogy mi tekintendő bűncselekménynek, mely tényállási elemek megvalósulása szükséges a büntetési minősítéshez, mint azt, hogy e tényállási elemek milyen formákban valósulnak meg a mindennapi életben. Az eredményes nyomozáshoz mindkét ismeret nélkülözhetetlen. A tételes büntetőjog tudományát mégsem volna indokolt pusztán emiatt a kriminalisztika részének tekinteni. Ugyanez a helyzet értelemszerűen a nyomozás számára is nélkülözhetetlen bűnügyi statisztikával, lélektannal, de különösen egy — eddig vitatlanul — kriminológiai szakdiszciplínával, a bűnoktani kutatás kérdéseivel is. A bűnelkövetés okainak, a számbajöhető motívumoknak az ismerete szintén „létkérdése” az eredményes felderítésnek, a rendszeres, tudományos aetiológiai kutatás mégsem kriminalisztika. És ez helyes is: az elkövetés módozatai, a kriminalitás megjelenési formái, a bűnöző és a szokásos bűnözés jelenségei — éppúgy, mint az okok ismerete — elsődlegesen a bűncselekmény, a bűnözés megismerésének részét alkotják, amely nélkül a kriminológiai kutatás területe csonka.¹⁹ Az okok vizsgálata az okozat jelenségeinek megismerése nélkül: a természetes összefüggések mesterséges szétszakítását jelentené. Nem változtat ezen a helyzeten az sem, ha — mint pl. Zbinden — a kriminalisztika részét képező fenomenológián csupán az elkövetés külső megjelenési formáinak, „mesterségbeli oldalának” tanulmányozását értenők. Egy ilyen körnek a kihasítása és önállósítása ugyanis nemcsak a kriminalista számára szükséges, e körből származó ismeretanyag önkényes szűkítését jelenti, hanem egyúttal a kriminológiai kutatás területének is a megcsonkítása, mégpedig semmivel sem indokolható megcsonkítása éppen mesterséges volta miatt. Az ebben rejlő veszélyt Seelig is felismerte és a fenomenológiából már csupán annyit sorol a kriminalisztikába, amennyire „abból a felderítés céljára szüksége van” az e munkát végzőknek. Könnyen belátható, hogy ez nem rendszerezési szempont.

¹⁷ Vö. Zbinden i. m. 47. p.

¹⁸ Ld. Horoszowski i. m. 22. p. és az ott megadott további irodalmat.

¹⁹ Nem is szólva arról, hogy a bűnöző szokásainak, életmódjának stb. tanulmányozása, a szokásos bűnözés, az „alvilág” jelenségeinek, életének vizsgálata — amely ugyancsak a fenomenológia tárgya volna Gross szerint — vitathatatlanul a kriminalitás más nézőpontokból történő, kriminológiai vizsgálatának integráns része.

A felderítéshez minden ismeretre szükség van, amely azt elősegítheti, hogy pedig ennek a körnek hol a határa, aligha dönthető el még mesterségesen sem, még kevésbé tudományos pontossággal. Álláspontunk minderre figyelemmel az, hogy a kriminálfenomenológia mint a bűncselekmények konkrét megjelenési formáival foglalkozó teorema a kriminológiai kutatás szerves része. Kutatási eredményeit, az általa közvetített ismeretanyagot a kriminalisztika felhasználja, de az nem önálló, e tárgykörre kiterjedő kutatási területe, hanem — az anyagi és alaki jog szabályainak és a kriminológia más kutatási eredményeinek ismeretéhez hasonlóan, ezekkel egy síkon — a maga saját ismeretanyagának egyik bázisaként, kiindulási pontjaként dolgozik vele. Ugyanakkor a kriminalisztika visszahat a fenomenológiára. A felderítő munka tapasztalatai, konkrét eredményei és általánosítható tanulságai ugyanis a jelenségtan számára a legértékesebb kutatási materiát biztosítják.

Vizsgáljuk meg ezek után, mi a helyzet a bűnügyi megelőzés kérdéseinek rendszerbeli helyével. A megelőzés feladatait a legtágabb értelemben felfogva, a büntetőjog eszközei kétségtelenül csak másodlagosak a bűnözés ellen folyó harcban. A bűncselekményre indító, az elkövetést előmozdító társadalmi okok kiküszöbölése, a társadalmi rendszer átalakítása az elsődleges, a döntő körülmény a bűnözés csökkentésében, majd végleges felszámolásában. A társadalmi rend átalakítása, a szocializmus építése alkotja a bűnözés elleni küzdelem eredményességének alapját megteremtő elsődleges feltételt. Emellett a büntetőjog megfelelő módon történő kialakítása, a helyes büntetési rendszer megalkotása és a büntető represszáliák minden esetben való hatályosulásának biztosítása is sorompóba lép azután e történelmi jelentőségű feladat minél gyorsabb, eredményesebb végrehajtása érdekében. Az is nyilvánvaló, hogy a megfelelő, tudományos alapokra támaszkodó szociális intézkedések, a gyermek- és ifjúsággondozás, a gyógypedagógia hatékonyságának fokozása, az alkoholizmus elleni küzdelem stb. igen jelentős szerephez jutnak a megelőzésben. Ami a kriminalisztika tudományának hozzájárulását illeti, hiba volna e tudomány lehetőségeit és feladatait alábecsülni. Annyi kétségtelen, hogy a kriminalisztika tudományának helyes alkalmazása, a bűncselekmények mind nagyobb számának tényleges felderítése önmagában is szolgálja a megelőzést: az eredményes felderítés preventív hatása igen nagy. A kriminalisztika feladatai azonban ezzel nem érnek véget. A szocialista kriminalisztika művelői egybehangzóan azt a véleményt képviselik, hogy míg a burzsoá kriminalisztika csak a represszív feladatokat helyezi előtérbe és csak kivételképpen jelentkeznek egyes szerzőknél a megelőzés céljai, a szocialista országokban éppen a kriminalisztika preventív oldalának kell fokozottan előtérbe kerülnie. Horoszowski hangsúlyozza, hogy a kriminalisztika felöleli a prevenció problémájával kapcsolatos kérdéseket is és idézi Vinberget, aki a szovjet kriminalisztika definíciójánál rendszeresen használja a bűncselekmények megelőzése kifejezést. „Ez egyike azoknak az elemeknek, amelyek megkülönböztetik a szovjet kriminalisztikát a burzsoá kriminalisztikától.”²⁰ A Vinberg és Mitricsev szerkesztésében megjelent tankönyv ugyanakkor, amikor kiemeli, hogy a kriminalisztika a bűncselekmények felderítésének speciális tudománya, a tudomány definíciójába felveszi, hogy a kriminalisztika tárgya a bűnözés megelőzési módszereinek felkutatása is.²¹

²⁰ Horoszowski - i. m. 18. p. 9. jegyzet.

²¹ Vö. Vinberg, A. I. — Mitricsev, Sz. P. : Kriminalisztika. Moszkva, 1954. (Magyar fordítás kéziratban.) 1. p.

Mit jelent mindez a kriminalisztika tudománya szempontjából? Annyit, hogy foglalkoznia kell a megelőzés céljaira is alkalmas módszereinek, technikai eljárásainak ilyen szempontú kimunkálásával, gyakorlati felhasználásuk, eredményes bevetésük feltételeinek, lehetőségeinek megteremtésével. Itt elsősorban a technikai megelőzés eszközei, a különböző nyilvántartások erre a célra is figyelemmel levő kialakítása, a szokásos bűnözők figyelemmel kísérésének, ellenőrzésének metódusai és a közönség felvilágosításának különböző lehetőségei jönnek számításba. Ezek azok a prevenciók lehetőségei, amelyeknek tudományos kidolgozása a kriminalisztika feladata. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy akár a kriminalisztikai, akár a tágabb értelemben vett rendőri megelőzési lehetőségek ebben kimerülnének. Egyes bűncselekmények eredményes felderítése kapcsán a tanulságok levonása, az illetékes szervek figyelmének felhívása a bűncselekmény elkövetését lehetővé tevő körülményekre, nyilvánvalóan a kriminalisztika gyakorlati alkalmazása során elvégzendő, jelentős eredményekre vezető feladat.²² A közrendvédelmi szolgálat jó megszervezése, a technikai-szervezeti biztosítás, őrzés, járőrszolgálat, a híradási eszközök kellő fejlesztése mint általános rendőri feladatok méltán sorakoznak fel a megelőzés lehetőségeinek élvonalába. Mindennek ellenére helytelen volna akár a kriminalisztikát, akár a rendőri szervezéstudományt a megelőzés tudományának tekinteni. A kriminalisztikai-rendőri, sőt a büntetőjogi eszközök másodlagosságából ez már önmagában is következik. A bűncselekmények megelőzésének tudománya: önálló, komplex kutatási terület, amely az alapvető társadalomtudományi megállapítások ilyen szempontú rendszeres feldolgozása mellett magában kell foglalja a rendelkezésre álló metódusok valamennyi kategóriáját, a szociális intézkedésektől a büntetőpolitikai megfontolásokig. Hogy azután ez a kutatási terület a kriminológia része-e²³ vagy az ilyen, tágabb értelemben felfogott kriminálpolitika²⁴ matériáját képezi, itt nyitvahagyható kérdés. Annyi azonban kétségtelen, hogy a megelőzés e széles területéből a szorosan vett kriminalisztikai módszerek másodlagosak, szűkebb érvényesülési körűek. Erre mutat rá a Vinberg és Mitricsev szerkesztésében megjelent kriminalisztikai tankönyv, amikor — bár a kriminálpolitikai feladatok és lehetőségek említése nélkül — a következőket írja: „A bűncselekményeknek a szó tág értelmében vett megelőzésére a fejezet elején mutatunk rá, amikor kiemeltük, hogy mik a bűnözés felszámolásának általános politikai és gazdasági előfeltételei a Szovjetunióban. Ezért itt (ti. a kriminalisztika profilaktikus jelentőségének tárgyalásánál) csupán a bűncselekmények megelőzésére irányuló speciális rendszabályokról van szó.”²⁵ E speciális rendszabályok tudományos feldolgozása lényegében nem a bűncselek-

²² Taraszov-Rodionov írja: „A kriminalisztika feladata (ti. gyakorlati alkalmazásának feladata) nemcsak a tettes leleplezése és elfogása, hanem azoknak az okoknak a megállapítása is, amelyek kedveztek a bűncselekmény elkövetésének, vagyis ami ezzel egyet jelent, a hasonló természetű bűncselekmények megelőzése.” (*Taraszov-Rodionov, P. I. : A szovjet kriminalisztika. Szocialisztiescszkaja Zakonoszt, 1951. 7. sz. 8. p., ld. Horosowski i. m. 18. p. 9. jegyzet.*)

²³ E kérdésre vö. *Gercenzon, A. A. : Hogyan kell megszervezni a kriminalitás vizsgálatát? Németül: Rechtswissenschaftlicher Informationsdienst, 1958. 16. sz. 471. hasáb.*

²⁴ Csak a rendszerbeli zűrzavar újabb példaként említjük meg, hogy Louwage a kriminálpolitika egész területét is a kriminalisztika fő fogalma alá sorolja. Vö. *Louwage i. m. 24. p. A viszony ténylegesen bizonyos mértékig ennek fordítottja lehetne.*

²⁵ *Vinberg-Mitricsev i. m. 10. p. 1. jegyzet.*

mények megelőzésének kutatását jelenti *általában*, hanem a megelőzés egyes módszereinek kidolgozását, amely viszont nemcsak a kriminalisztika, hanem sok más tudományág feladatai között is szerepel. A kriminalisztika tehát nem a bűncselekmények felderítésének és megelőzésének tudománya általában, hanem a felderítése, az eredményes nyomozásé csupán. Nem érthetünk így egyet Schultz nézetével, aki szerint a kriminalisztika mint a bűnözés leküzdésének tudománya, két részből áll: a megelőző és a felderítő kriminalisztikából. Ez az állásfoglalásunk bővebb indokolást annál, mint hogy felsoroljuk, mi minden tartoznék Schultz szerint a „megelőző kriminalisztikába”, aligha igényel: a kriminogén környezeti hatások csökkentése, a lelki gátlások erősítése, a kriminogén személyiség kialakulásának megakadályozása.²⁶ A kriminalisztika preventív feladata abban áll, hogy a felderítés céljára kidolgozott módszerei, eljárásai profilaktikus alkalmazási lehetőségeit is kimunkálja. Hogy így a megelőzés előmozdítása is *célja*, nem jelenti egyúttal, hogy a megelőzésnek a tudománya is. Mindez, ismételjük, nem annyit jelent, mintha tagadnók, hogy „a kriminalisztikának milyen jelentősége van a bűncselekmények megelőzése terén”.²⁷ Ennek a jelentőségnek kifejezésre kell jutnia a kriminalisztika feladatainak erre figyelemmel levő meghatározásában, sőt metódusainak rendszerezésében, a megelőzésre alkalmas, azt szolgáló módszerek kikülönítésében is. A tudományág definícióját azonban nem a célnak, a — bármily jelentős — feladatoknak kell determinálniok, hanem a kutatás tárgyának, ezen belül pedig nézőpontjának. Ebben az értelemben pedig a kriminálprofilaxis egésze nem tartozik sem a kriminalisztika fogalmának meghatározásába, sem tudományrendszerébe, annál is kevésbé, mert ellenkező esetben megint csak mesterségesen nehezítelnék a bűnözéssel foglalkozó tudományok egymástól való elhatárolását. A megelőzést mint feladatot és célt tekintve ugyanis tételes büntetőjogtudomány, kriminológia és kriminalisztika a dolog érdemében nem különböznek egymástól.

Összefoglalva a kifejtetteket, álláspontunkat a kriminológia és a kriminalisztika elhatárolásának, egyúttal a kriminalisztika határai megvonásának kérdésében a következőkben foglalhatjuk össze. Kriminológia és kriminalisztika: a bűncselekmények reáliáival foglalkozó két önálló, egymás mellett és kölcsönhatásban álló tudományág. A kriminológia a bűnelkövetés megismerésének, ok- és jelenségtanának, a kriminalisztika pedig a bűnfelderítésnek a tudománya. Közös végcélja mindkettőnek az igazságszolgáltatás eredményességének előmozdítása, a bűnözés felszámolása. E cél elérése érdekében a kriminalisztika a tételes jog által meghatározott keretekben olyan módszereket és eljárásokat tanulmányoz, dolgoz ki, amelyeknek segítségével a készülő és már elkövetett bűncselekmények felderíthetők, bizonyíthatók, elkövetőjük megállapítható és felelősségre vonható. Kutatási területébe a bűnözés jelenségtanának tudományos tanulmányozása, önálló feldolgozása nem tartozik bele, hanem e vonatkozásban felhasználja a kriminológia eredményeit és megállapításait, ugyanakkor a saját módszereinek alkalmassá tételével és rendelkezésre bocsátásával hozzájárul a konkrét bűncselekménymegelőzés feladatának teljesítéséhez. A továbbiakban tehát e határok figyelembevételével vizsgáljuk a kriminalisztika tudományának rendszerezési kérdéseit.

A helyzet, amellyel a kriminalisztika tulajdonképpeni tárgya felé forduláskor találkozunk, a legkevésbé sem tekinthető az elhatárolás kérdéséinél

²⁶ Schultz i. m. 288. p.

²⁷ Vinberg-Mitricsev i. m. 10. p.

inkább tisztázottnak, megnyugtatóan eldöntöttek. Ha most már el is tekinünk attól a fogalmi kuszálságtól, ami az egyes szerzőknél a kriminológiától és a bűnügyi lélektantól való elhatárolás különbözőképpen történő elvégzéséből adódik, s amelyre az előzőekben már rámutattunk, szembetűnő, hogy a kriminalisztika tulajdonképpeni materiája sem rendelkezik kialakult, egyértelmű rendszerezéssel.

A kriminalisztika burzsoá irodalmában a kriminalisztika alkotórészeinek meghatározása és rendszerezése lényegében nyelvterületenként, azon belül azonban szinte szerzőnként változó. A felfogások annyira eltérőek, hogy Grassberger a „kriminalisztika” megjelölés felszámolását tartja az egyedüli kivezető útnak.²⁸

A német és részben a francia nyelvű irodalomban — nyilvánvalóan Hans Gross hatása nyomán — a kriminalisztika, akár e névvel megnevezve, akár más fogalommal (vizsgálati tan, gyakorlati vizsgálati tudomány, tényállásfelderítés, a bűnüldözés vagy büntető eljárás technikája stb.) jelölve, elsősorban a felderítéshez szükséges módszerek és eljárások tudománya, legyenek azok természettudományi, jogi vagy pszichológiai jellegűek. Ennek megfelelően alakítják ki az egyes szerzők a tudományág rendszerét is. Példaként álljon itt egy néhány rendszeri felépítés újkeletű művekből.

Grassberger egyik cikkében²⁹ a felderítéstudomány három fő komponensét különbözteti meg:

1. a vizsgálati tant vagy más szóval a tárgyi bizonyítékok tanát, ezen belül pedig az igazságügyi orvosi vizsgálati tant és a krimináltechnikát,
2. a büntető eljárás pszichológiáját,
3. a krimináltaktikát.

Seelig tankönyvében a represszív-preventív bűncselekmény-leküzdés tudományát ugyancsak három főrésze tagolja. Az első ág a krimináltaktika, a második az ún. bírósági vizsgálati tan (kihallgatástan, daktiloszkópia, nyomtan stb.), s végül a harmadik a bűncselekményelkövetés és a bűnözők sajátos megjelenési formáinak tana (lényegében tehát a fenomenológia).³⁰

Wilhelm gyakorlati kézikönyvében kettős tagolást követ és a bűnügyi felderítés (vizsgálat) tanát krimináltaktikára és technikára osztja fel.³¹ Lényegében ezt a felosztást követi sok más szerző is (Schneickert, Meixner stb.), anélkül, hogy megkísérelnék a felosztás elvi alapjait megadni vagy e két terület fogalmát megfelelően meghatározni.

Az angolszász nyelvterületeken a helyzet egészen más. Itt a bűnügyi nyomozás valamennyi módszerét és eljárását tárgyaló, egységes kriminalisztikai tudományt ténylegesen nem ismerik. Ehelyett szólnak egyfelől „tudományos nyomozásról” („scientific criminal investigation”), „tudományos kriminológiáról” („scientific criminology”), „forenzikus tudományról” („forensic science”), „rendőrtudományról” („police science”), érteve mindezekben a nyomozás természettudományos módszereit, másfelől pedig bűnügyi nyomozás-

²⁸ Ld. Grassberger, Roland : Qu'est-ce que la criminologie ? Revue de Criminologie et de Police technique, Genf, 1949. 5. p. — Zbinden (i. m. 12. p.) helyesen cáfolja ezt az álláspontot.

²⁹ Grassberger i. m. 5. p.

³⁰ Seelig i. m. 13. p.

³¹ Wilhelm, Josef Georg : Einführung in die praktische Kriminalistik. Stuttgart, W. Kohlhammer Verlag, 1947. VIII—X. p.

ról, nyomozati tanról általában (criminal investigation, crime detection stb.) mint a felderítés módszereinek praktikus gyűjteményéről, vagy a nyomozás „művészetéről” (art of detection). A megkülönböztetés tudatosságát jól bizonyítja az egyik szerző állásfoglalása: „A rendőri laboratórium munkája külön tanulmányozás tárgya, ami társa a nyomozás (investigation) széles területének.” A helyzetet semmivel sem teszi áttekinthetőbbé, hogy viszont egyes szerzők legújabbban a „kriminalisztika” megjelölést is használják („criminalistics”), fenntartva kizárólag a természettudományos nyomozási módszerek gyűjtő megjelölésére. Az ismeretanyagok rendszerezése is ennek megfelelő. Az első kör, tehát a természettudományos nyomozati módszerek rendszerezése vagy a felhasznált technikai eszközök (fizikai, optikai, kémiai stb.), vagy egyszerűen a nyomfajták szerint történik.³²A „bűnügyi nyomozástan” viszont szinte kivétel nélkül rendszer nélküli ismerethalmaz, attól függően bővebb vagy szűkebb terjedelemben, hogy az illető szerző hogyan ítéli meg a feldolgozandó anyag fontosságát. Így pl. az egyik ismert ilyen tárgyú mű a detektív munka általános jellemzésétől, a rendőri szervezettől és lélektani kérdésektől kezdve a nyilvántartások, tárgyi bizonyítékok és egyes technikai eljárások problémáin keresztül egészen egyes bűncselekményfajták nyomozásának taglalásáig a legkülönbözőbb fajtájú ismereteket közli, bármiféle rendszerezés nélkül.³³Érdemben hasonló a helyzet egy másik ismert műnél, amelyik — nagyrészt az élet elleni bűncselekményeket állítva előtérbe — a helyszíni szemle szabályait, a nyomozó felszerelését, az ujj-, láb- és eszköznyomokat, a vér- és egyéb biológiai nyomokat, a fegyver- és löszermét taglalja, ezt követően pedig az erőszakos halál okaival és az ismeretlen holttest személyazonosításával foglalkozik részletesen.³⁴Tankönyvekről, illetőleg gyakorlati kézikönyvekről lévén szó, ez természetesen nem hiba. A kriminalisztika elvi kérdéseinek, elméleti alapjainak feldolgozására, tudományos rendszer megteremtésére azonban sem e művek, sem mások nem tesznek kísérletet. Ennek oka kettős: egyfelől e kérdések tárgyalásának tudatos mellőzésével igyekeznek elkerülni a tudományág osztályjellegének feltárulását. Horoszowski írja erről a kérdésről: A polgári szerzőknél „a tankönyvek beosztásával és tagolásával kapcsolatos, látszólag véletlen körülmény a bevezető rész tudatos mellözése, amely megfogalmazná a burzsoá nyomozó szolgálat világos alaptételeit és céljait. Ennek elhallgatása azt a megtévesztő látszatot akarja kelteni, hogy a kriminalisztika állítólag objektív tudománya politikamentes és osztályokon felüli.”³⁵Másfelől — mint erre még rámutatunk — lényegében tagadják tárgyuk tudomány-jellegét és ezáltal igényét a rendszerezésre. Rendkívül jellemző egyébként, hogy a rendszerezés szükségessége még ilyen elvi kiindulás mellett is nyilvánvalóvá válik egyes szerzők előtt. O’Hara például így ír: „A bűncselekmény kiderítése nem tudomány, hanem művészet. Mindazonáltal annak érdekében, hogy a nyomozásnak mint alkalmazott művészetnek [...] a logikai megtárgyalásához alapot teremthessünk, szükséges a magunk számára annak a fikciónak a felállítása, hogy az tudomány . . .”³⁶Rendszere ugyanakkor merőben önkényes. Az anya-

³² O’Hara, Charles E. : Fundamentals of Criminal Investigation. Springfield, Ill. Charles C. Thomas Publ. 1956. 588. p.

³³ Vö. Södermann, Harry—O’Connel, John J. : Modern Criminal Investigation. New York, Funk and Wagnalls Comp. 1952.

³⁴ Svensson, Arne—Wendel, Otto : Crime Detection. New York, Elsevier, 1955.

³⁵ Horoszowski i. m. 34—35. p.

³⁶ O’Hara i. m. 34—35. p.

got a „három I” szerint csoportosítja: Information (a más személyektől gyűjtendő adatokkal és azok megszerzésével kapcsolatos tudnivalók), Interrogation (a gyanúsítottak és tanúk kikérdezésének tana) és Instrumentation (a természettudományok módszereinek és eszközeinek nyomozásbeli alkalmazása).

A rendszerezésre törekvés nem hiányzott a kisszámú, felszabadulás előtti magyar kriminalisztikai irodalomból sem. Elsősorban a német példa nyomán a krimináltaktikára és krimináltechnikára történő felosztás vált uralkodóvá. „A bűnügyi nyomozástan elméletileg két részre bontható, úgymint: a nyomozási módszertanra (krimináltaktika) és a nyomozási eljárás tanra (krimináltechnika).”³⁷ De nem hiányoztak egyéb osztályozási kísérletek sem, így pl. Szathmáry szubjektív és objektív kriminalisztikát különböztetett meg. „Előbbi az egyéni, utóbbi a tárgyi bizonyítékok beszerzésére terjed ki.”³⁸

A példák közül talán elég ennyi is. Annak bemutatására, azt hisszük, alkalmasak voltak, hogy aligha lehet a kriminalisztika egységes terjedelméről vagy rendszeréről szólni a polgári irodalomban. Még egy tanulság azonban ugyan-csak adódik belőlük: a helyzet kuszasága ellenére a kriminalisztikai matéria két alappillére, a krimináltaktika és a krimináltechnika látszik mégis uralkodó rendszerezési szempontként szerepelni. Sajnos, mint látni fogjuk, a látszat ténylegesen csalóka, e fogalmak is eltérő tartalommal, jelentéssel szerepelnek a különböző művekben.

Mit jelent tulajdonképpen, milyen ismeretkört takar a „krimináltechnika” elnevezés? Ha megkíséreljük rendszerezni az ebben a kérdésben kialakult álláspontokat, alapjában három különböző nézetet kell kiemelni.

Az egyik értelmezésben a krimináltechnika azoknak a tapasztalatoknak, szabályoknak, alapelveknek és fogásoknak a gyűjtőneve, amelyek szükségessé teszik a gyakorlati kriminalisztikai tevékenység szakszerű folytatásához.³⁹ Vagy ehhez hasonló, de érdemben még tágabb megfogalmazásban: a krimináltechnika mindazon intézmények és intézkedések összessége, amelyeket a bűncselekmények megakadályozása, felderítése és leküzdése céljából alkalmaznak.⁴⁰ Hagemann, aki részletesen indokolta a „krimináltechnika” megjelölés ilyen értelmezését, erről szóló munkájában a „technika” szó eredeti görög jelentéséből (művészet, ipar, művészi készség, tudomány) indult ki és rámutatott arra, hogy az idők folyamán a mindennapi szóhasználatban ez az eredeti jelentés megváltozott, a római ars technica-n és a francia technique-en át. Modern értelmében mint ügyességet, járatosságot, mint elsősorban praktikus célok elérésére szolgáló készséget, szakszerű munkamódszert fogta fel.⁴¹ Ebből kiindulva a „technika” megjelölés szerinte mindazoknak a tapasztalatoknak, szabályoknak, alapelveknek és fogásoknak a gyűjtőneve, amelyek szerint egy művészet vagy ipar gyakorlásánál el kell járnia annak, aki szakszerűt kíván létrehozni, elérni. Ez áll a szellemi tudományok vonalára is.

³⁷ *Ridegh Rajmond—Olchváry-Milvius Attila*: Bűnügyi nyomozástan. 1. köt. Bp. Hornyánszky Viktor Kny. kiadványa, 1936.

³⁸ *Szathmáry Róbert*: Kriminalisztikai dolgozatok. Kny. a Magyar Detektív VII. évf. 6., 7. számaiból. Bp. Helikon—Bíró nyomda Rt. 1932. 22. p. Ugyanő elfogadja a taktika-technikára, sőt az elméleti és gyakorlati tanra történő felosztást is. Ld. i. m. 22. és 23. p.

³⁹ *Hagemann, Max*: Kriminaltechnik. Handwörterbuch der Kriminologie. 2. köt. Berlin—Leipzig, Walter de Gruyter, 1936. 60. p.

⁴⁰ *Leibig, Carl*: Kriminaltechnik. München—Berlin, Kommunalschriften-Verlag J. Jehle, 1937. III. p.

⁴¹ *Hagemann* i. m. 59. p.

Példának az orvosi technika és a kihallgatástechnika kifejezéseket hozta fel, illusztrálva ezzel, hogy más szakterületeken is ebben az értelemben használják a „technika” megjelölést.

A krimináltechnika ilyen értelmezése nem vált általánossá. Hagemannon és Leibigen kívül alig néhány szerző vallotta magáénak ezt a felfogást.⁴² Ennek ellenére nem hiányzik az újabb irodalomból sem. Így pl. Meixner 1954-ben megjelent művében krimináltechnikán szűkebb értelemben a nyomozás céljaira alkalmas segédeszközök és készülégek tanát, tágabb értelmében pedig valamennyi, a felderítést szolgáló eszközt érti.⁴³ Annál figyelemre méltóbb, hogy a magyar kriminalisztikai irodalomban milyen mértékben terjedt el. Olchváry és Ridegh pl. könyvükben a krimináltechnika meghatározására a következőket írják: „A krimináltechnika (bűnügyi nyomozási eljárásban) azokkal a segédeszközökkel és készülékekkel foglalkozik, amelyek a bűncselekmények kiderítésénél tekintetbe jönnek.”^{43a} Kifejezetten e körbe sorolják a technika fogalmának általánosító értelmezése alapján mindazokat a szabályokat, tapasztalatokból leszűrt elveket, fogásokat is, amelyeket az egyes nyomozó cselekményeknél követni célszerű. Még a felszabadulás utáni irodalomban is találkozunk a krimináltechnika ilyen felfogásával. Így pl. az 1946-ban kiadott „Nyomozástan tankönyve” is ebben az értelemben szól a krimináltechnikáról.

Egy másik, elterjedtebb értelemben krimináltechnika a bűncselekmény fizikai nyomainak tana, amennyiben azok nem esnek az igazságügyi orvostan munkaterületébe. A legtöbb német szerző ebben az értelemben használja e kifejezést, így Hellwig, Schneickert, Wilhelm, az osztrákok közül Grassberger, a svájci Zbinden stb.⁴⁴

A harmadik fajta szóhasználat a műszaki-technikai jellegű segédeszközök nyomozásbeli felhasználásának tanát érti krimináltechnikán.⁴⁵

A fogalmi tisztázatlanságot még csak fokozza, hogy az első értelmezés hívei a krimináltechnikának szűkebb és tágabb értelmét is megkülönböztetik. Az idézett definíciókban nyújtott tágabb értelmezés mellett ugyanis rámutatnak arra, hogy a mindennapos szóhasználat ennél szűkebben vonja meg a határokat: azoknak a készségeknek és képességeknek az alkalmazását érti krimináltechnikán, amelyeket a mindennapos bűnüldözési szolgálat hoz magával, vagyis azokat a területeket csupán, ahol a bűnügyi nyomozó maga jár el. E szűkebb értelmezés tehát kirekeszti a krimináltechnikából azokat az eljárásokat és módszereket, ahol nem a bűnügyi nyomozó, hanem speciális szakértő (vegyésszakértő, orvos stb.) jár el a nyomozás céljainak szolgálatában.⁴⁶

A krimináltaktika vonatkozásában sem sokkal egyszerűbb a helyzet. A megjelölés leginkább elterjedt értelmezése szerint a taktika a bűncselekmények felderítéséhez rendelkezésre álló módszerek célszerű felhasználásának tana.⁴⁷ Ilyen értelmezés mellett a krimináltechnika és a vele határos szakágak nyújtják a módszerek tárházát, míg a módszerek felhasználása, célszerű ki-

⁴² Így pl. legújabbban *Kleinschmidt, Friedrich*: Lehrbuch für den praktischen Kriminaldienst. Lübeck, Verlag für polizeiliches Fachschrifttum, 1953. 269. p.

⁴³ *Meixner, Franz*: Kriminaltaktik. I. Hamburg, Kriminalistik Verlag für kriminalistische Fachliteratur, 1954.

^{43a} *Ridegh—Olchváry* i. m. 9. p.

⁴⁴ *Vö. Zbinden* i. m. 50. p.

⁴⁵ *Vö. Julier, Maximilian*, Kriminalistische Monatshefte, 1934. 141. sz. 18. p.

⁴⁶ *Vö. már Hagemann* i. m. 61. p.

⁴⁷ *Zbinden* i. m. 173. p.; *Wilhelm* i. m. 41. p.

választása és alkalmazása alkotja a taktikát.⁴⁸ Olchváry és Ridegh tankönyve is ennek az értelmezésnek a talaján áll. A következőket írják: „A bűnügyi nyomozási módszertan (krimináltaktika) a nyomozó cselekményeknek és a rendelkezésre álló erőknek célszerű alkalmazását határozza meg bűncselekmények kiderítésénél s így a nyomozásnak gondolkodó, mondhatni harcászati része. . . Így pl. a házkutatás lényege és lebonyolításának módja a nyomozási eljárásban (krimináltechnika) területébe vág, de már annak a mérlegelése és eldöntése, hogy a fennforgó tényállás mellett házkutatás egyáltalán helyénvaló, tanácsos-e s hogy a házkutatást azonnal le kellene-e folytatni vagy pedig célszerűbb-e a ház egyidejű megfigyeltetése mellett egyelőre elhalasztani, mert ebben az esetben a tettestársak is kézrekerülhetnek, a bűnügyi nyomozási módszertan körébe tartozik.”⁴⁹

Nem hiányzik természetesen egy másik, igen elterjedtnek mondható értelmezés sem. Eszerint a krimináltaktika a gyakorlati kriminalistának a bűncselekmények kivizsgálásánál és a büntetettek üldözésénél végzett eljárásáról szóló tan, amelybe beletartozik az indíciumok utáni kutatás céljait szolgáló rendszabályok összessége is.⁵⁰ Lényegében hasonló, de a nyomok vizsgálatának technikai jellegű eljárásait kirekesztő volta miatt szűkebb az a felfogás, amely szerint a cselekmény felderítésére és a tettes kilétének megállapítására vonatkozó (nem-technikai) elméleti és gyakorlati eljárási módok és szabályok alkotják a nyomozás taktikáját.⁵¹ Ide tartoznék tehát minden, a tárgyi bizonyítékok tanán kívüli módszer és eljárás, amikor is e körbe a kihallgatás mint módszer és lebonyolításának módja hol beletartozik egyes szerzőknél, hol nem.⁵²

Végül egyes szerzők mindkét értelemben használják a „krimináltaktika” megjelölést. „Általános” krimináltaktikán értik a nyomozás céljait szolgáló nem-technikai jellegű módszerek és azok alkalmazásának tanát (pl. házkutatás, személymotoszás, helyszíni szemle stb. általában), „speciális” vagy „különös” krimináltaktikán pedig e módszereknek és technikai eljárásoknak közös, tervszerű felhasználását egyes bűncselekményfajták nyomozásában (tehát pl. a betörés, gyilkosság, gyűjtogatás stb. nyomozásának taktikájáról szólnak).⁵³

A szocialista kriminalisztikai tudomány kiváló művelői munkáikban nem csekély figyelmet szenteltek az alapvető rendszerezési kérdéseknek. Az elfoglalt álláspontok távol állnak attól a fogalmi tisztázatlanságtól és következetlenségtől, amit a polgári irodalom állásfoglalásaival kapcsolatban vázlatosan bemutattunk. A rendszerezés legfontosabb elemeiben egyhangú a szerzők nézete: vallják a kriminalisztikai tudomány technikai és taktikai elemekből összeálló egységét. Abban azután, hogy ezeknek a felépítő elemeknek krimináltechnika és krimináltaktika elnevezéssel külön-külön csoportosítva kell-e megjelenniük a rendszerben, vagy szoros összetartozásukat, egymást feltételező

⁴⁸ Zbinden i. h.; Schneickert, Hans : Kriminaltaktik. Berlin, 1940.; legújabban Meixner i. m. 16—17. p.

⁴⁹ Ridegh—Olchváry i. m. 9. p.

⁵⁰ Anuschat, Erich : Kriminaltaktik. Handwörterbuch der Kriminologie. Berlin—Leipzig, Walter de Gruyter 1936. 54. p.; Kleinschmidt, Weingart stb. Vö. Zbinden i. m. 173. p.

⁵¹ Szathmáry i. m. 22. p.

⁵² Seelig i. m. 198—283. p.

⁵³ Vö. pl. Meixner : Kriminaltaktik 1. és 2. Hamburg, Kriminalistik Verlag für kriminalistische Fachliteratur, 1954. és 1956.

voltukat már a rendszer felépítésénél is, külön felvételük mellőzésével hangsúlyozni kell, vita folyik a különböző nézetek képviselői között.

A szocialista kriminalisztikai tudományban talán a legáltalánosabbnak az a — főleg Visinszkij akadémikus állásfoglalása nyomán elterjedt — nézet mondható, hogy a kriminalisztika három főrésze tagolható. Az első főrész a krimináltechnika, a bűnüldözés, nyomozás szolgálatában álló természettudományos, műszaki-technikai módszereknek és eljárásoknak a foglalata. A második főrész a krimináltaktika, amely lényegében a nyomozószervek tevékenységének elveit, szervezeti-eljárási módszereit foglalja egységbe. A harmadik főrész pedig az egyedi módszertan. A módszertan, metodika tárgyalja az egyes bűncselekményfajták felderítésére, kinyomozására alkalmas taktikai és technikai eszközök célszerű és tervszerű felhasználását. E három főrész egymáshoz való viszonyáról írja Vinberg: „A krimináltechnika minden vívmánya a bírói és vizsgálati szervek jogi ténykedésében a krimináltaktikán keresztül jut megvalósításra. Krimináltechnika és krimináltaktika jelentős mértékben határozzák meg a bűncselekmények vizsgálata módszerének tudományos tartalmát, amelyben szintézist képeznek.”⁵⁴

Ezt az álláspontot foglalja el legújában a Moszkvában 1958-ban kiadott főiskolai tankönyv is, a kriminalisztika materiáját technikára, taktikára és metodikára osztva. Hazánkban Kertész Imre e három főrészt — elsősorban didaktikai szempontokra figyelemmel — egy önálló negyedik, bevezető részzel tartja kiegészítendőnek. A bevezető részben kerülnének megtárgyalásra „a legfőbb kérdések: a kriminalisztika tárgya, rendszere, feladatai, helye a tudományok és a jogtudomány rendszerében, a kriminalisztikai szakértői vizsgálatok fogalma, elvei, a kriminalisztikai azonosítás marxista elmélete”⁵⁵ Hangsúlyozza, hogy a kriminalisztika négy részes felosztása „az, amely leginkább megfelel a gyakorlat és az oktatás igényeinek és a felosztás előtt álló tudományos követelményeknek”.

A hármas (és értelemszerűen a négyes) felosztásnak sok szerző ellene veti, hogy bár az e rendszerezés hívei is hangsúlyozzák a technikai és taktikai komponensek összefüggését, kölcsönhatását, ilyen csoportosítás mellett mégsem jut tényleges egységük kellő kifejezésre. Ez pedig a szocialista kriminalisztika egyik alaptétele: „Miközben szinte valamennyi polgári kriminalisztikai szerző a kriminalisztikát két főágra, a taktikára és technikára osztja fel és ezen a módon legalább a krimináltechnika ‚semlegességét‘ megpróbálja képviselni — ha már a krimináltaktika osztályhoz kötöttsége nem is ködösíthető el teljesen —, mialatt tehát a polgári kriminalisták egy mesterséges falat emelnek krimináltaktika és krimináltechnika között, a szovjet kriminalisták újra és újra utalnak azokra a szétszakíthatatlan összefüggésekre, amelyek a valóságban a taktikai rendszabályok, valamint a technikai eljárások és segédeszközök között fennállanak.”⁵⁶

A technikai és taktikai eljárások, eszközök elválaszthatatlansága, egysége elvének igyekszik külső formában is megfelelni az a felosztás, amely a kriminalisztika anyagát két részre látja tagolandónak: általános és különös részre. Az általános rész foglalja magában a valamennyi bűncselekmény fel-

⁵⁴ Vinberg, A. J. : A krimináltechnika és a kriminalisztikai szakértői vélemény lényegéről. Szovetszkoe Goszudarsztvo i Pravo, 1955. 8. sz.

⁵⁵ Kertész : Tézisek 1. p.

⁵⁶ Stelzer, E. : A szovjet kriminalisztika egyes tapasztalatai és tanulságai. Schriftenreihe der Deutschen Volkspolizei, 1957. okt. 62. p.

derítésénél alkalmazandó szabályokat, a rendelkezésre álló eljárásokat, eszközöket. A különös rész lényegében a hármas felosztás metodikai kategóriájával azonos: az egyes bűncselekményfajták vizsgálatának módszertanát tartalmazza. Stelzer szerint ez a rendszerezés felel meg „annak az Engels által felállított követelménynek (amely bár szószerint csak a természettudományok rendszerezésére van figyelemmel, de ezen túlmenően is érvényes), hogy egy rendszerezés alapjait nem lehet másképp megtalálni, 'csupán a jelenségek összefüggésében magában'”. Horoszowski pedig tankönyvében mesterkéltnek nevez minden más felosztást és Schneickert műveinek példáján igazolja a technikai és taktikai anyag rendszerbeli külön tartásának lehetetlenségét, célszerűtlenségét.⁵⁷

A kettős felosztás talaján áll többek között a Vinberg és Saver szerkesztésében 1949-ben megjelent tankönyv, valamint az NDK-ban Gertig és Schädlich kriminalisztikai kézikönyve is.⁵⁸

A felszabadulás utáni magyar kriminalisztikai irodalom mindmáig lényegében változatlanul a technikára és taktikára történő felosztás alapjaira helyezkedik. A metodika, „módszertan” kifejezés alig néhol jelenik meg csupán, nem ment át a köztudatba. A megjelent tankönyvek taktika elnevezés alatt tárgyalják mind a nyomozási metódusokat általában, mind pedig az egyes bűncselekményfajták felderítésének szabályait, lehetőségeit, ugyanakkor egyes munkákból nem hiányzik az általános és különös részre történő tagolás elismerése sem. Általánosan elfogadott, bevett rendszerezésről, teljes határozottsággal kialakult álláspontokról, szóhasználatról tehát nem beszélhetünk.

Ez a helyzet indokolhatja, hogy a megvitatás igényével az alapokból kiindulva nemcsak osztályozási, hanem etimológiai nézőpontból is felvessük a rendszerezés kérdéseit és ennek kapcsán rámutassunk egyes kategóriák újbóli felülvizsgálásának szükségességére. Nemcsak gyors ütemben fejlődő, alakuló hazai szaktudományunk, hanem a szocialista tábor országainak nemzetközi tudományos együttműködése is követelményként állítja ugyanis a kriminalisztika művelői elé, hogy a lehetőséghez képest alakítsák ki tudományáguk egyöntetű rendszerét, teremtsék meg annak közös nyelvét, gondoskodva arról, hogy a különböző terminus technikusoknak ugyanaz a jelentésük legyen, ugyanazt a tartalmat fedjék. Előrebocsátjuk, hogy a „kriminántechnika” és „krimináltaktika” megjelöléseket fenntartandónak és alkalmazhatónak véljük. Ezt közismert és általánosan használt voltokon felül az is indokolja, hogy — mint a későbbiekben megkíséreljük bemutatni — tartalmuk is egyértelműen meghatározható. A feladat tehát, ami előttünk áll, az, hogy elsősorban ezeknek a rendszerezésben felhasznált, bevett kifejezéseknek a jelentéstartalmát tisztázzuk.

Elsősorban a krimináltaktika oldaláról kínálkozik a kérdés megközelítésre. Az eddig elmondottakból következően aligha lehet kétséges, hogy a kriminalisztikai materiának önálló főrészekként technikára és taktikára történő felosztása helytelen, a tudományos rendszerezés követelményeinek nem

⁵⁷ Stelzer i. m. 63. p., Horoszowski i. m. 41—42. p. Meg kell egyébként jegyezni, hogy vannak szerzők — így pl. Vasziljev —, akik az általános és különös részre történő felosztást is helytelenítik; szerintük ez a rendszerezés a „kriminalisztikai tananyagának két mesterségesen szétválasztott, izolált részre való elkülönülését jelentené”.

⁵⁸ Vö. Vinberg, A. I.—Saver, B. M.: Kriminalisztika. Moszkva, Goszjurizdat, 1948. (Magyar fordítás kéziratban) és Gertig, B.—Schädlich, R.: Lehrbuch für Kriminalisten. Berlin, Verlag für Fachliteratur der Volkspolizei, 1955.

felel meg. Ez már abból is következik, hogy a taktika általános értelmében, mint a nyomozószervek módszereinek, eljárásainak gyűjtőneve, már önmagában is feltételezi a technikát mint e módszerek legnagyobb részének nélkülözhetetlen eszközét, érdemi velejáróját: „A kriminalisztika által a vizsgálat céljára alkalmazott eljárások és munkamódszerek taktikai és technikai tartalommal bírnak. Ezek kölcsönösen feltételezik egymást. A rendelkezésre álló technikai lehetőségek meghatározzák az alkalmazandó taktikát és továbbfejlesztik ezt, mint ahogy a taktika az összes technikai lehetőségeket kimeríteni törekszik és azokat továbbfejleszti. . . .”⁵⁹ Ugyanakkor, mint láttuk, krimináltaktikának szokásos nevezni a kriminalisztika fegyvertárát alkotó módszerek összességét is. Ilyképpen a *taktikát* alkotó módszerek *taktikai* tartalmáról szólni: kétségtávolú rendszerezési hibát rejt magában. Kérdés most már az, hogy melyik, egymást lényegében kizáró szóhasználat a helyes?

A feltett kérdés megválaszolása nem nehéz. Ha a dolog érdemét vizsgáljuk, a következő kép alakul ki előttünk: A nyomozószervek a felderítés érdekében bizonyos, a tételes jog keretei által meghatározott és a kriminalisztika tudománya által kimunkált eljárásokat végeznek. Ilyenek: a perrendtartási nyomozati cselekmények, a helyszíni szemle, a házkutatás stb. Valamennyi ilyen eljárásnál kriminalisztikai szemszögből két lényeges összetevő határozza meg a sikeres alkalmazást. Az egyik az adott eljárás elvégzéséhez rendelkezésre álló technikai lehetőségek ismerete és kiaknázása. A másik az eljárás véghezvitelét, a technikai eszközök megfelelő módon történő felhasználását, egyszerűen a célszerű eljárásmodot meghatározó tapasztalati-tudományos elvek, szabályok és ezek követése. Ha ez utóbbit — érdemi hiba nélkül tehetjük — az adott eljárás véghezviteli taktikájának nevezzük, igazoltuk a kiindulásul idézett tételt a kriminalisztikai eljárások taktikai és technikai tartalmáról. Ezáltal azonban egyúttal kizártuk a másik szóhasználat lehetőségét is és bizonyítottuk, hogy a kriminalisztika céljaira rendelkezésre álló eljárásokat, módszereket gyűjtőnévvel krimináltaktikának nevezni helytelen, de legalábbis félrevezető, a „taktika” elnevezés kettős értelme (egyfelől mint a rendelkezésre álló módszerek főfogalma, másfelől mint e módszerek egyik tartalmi összetevője) miatt. E módszerek ugyanis csak annyiban „taktikai” jellegűek, amennyiben minden módszer alkalmazásának vannak célszerű szabályai, „taktikai” fogásai. A módszerek összefoglaló megjelölésére tehát a „taktika” elnevezés nem alkalmas, mert közös jellegzetességük nem a célszerű alkalmazás követelménye önmagában, hanem magának a módszernek, technikai segédeszközöknek és alkalmazási szabályainak az ismerete együttesen teszi azokat önálló nyomozási fogássá, eljárásmoddá. Így tehát szólhatunk pl. a házkutatásról általában mint módszerről és ekkor tárgyaljuk a jogi előfeltételeket, az alkalmazási lehetőségeket, a véghezvitelt elősegítő technikai segédeszközöket és a végrehajtás célszerű módját együttesen. De szólhatunk külön a házkutatás technikájáról, amidőn az e cél szolgálatában álló technikai segédeszközöket ismertetjük különítve vagy annak taktikájáról, amikor a célszerű alkalmazási szabályokat beszéljük meg önállóan. Nem beszélhetünk azonban a házkutatásról és a többi, hasonló módszerről összefoglalóan mint krimináltaktikáról, mert ez a módszer egyik jellemző vonásának — ti. annak, hogy célszerű alkalmazásának megvannak a maga szabályai — önkényes kiszakítása, mégpedig a főfogalom alkotására történő indokolatlan kiszakítása volna.

⁵⁹ Gertig—Schadlich i. m. 13. p.

Mit jelentsen tehát a „krimináltaktika”?

Kiindulásul a „taktika” elnevezés értelmezése szolgálhat. Taktika a katonai szaknyelvben a haderők felhasználásának „művészete”, általában pedig: harci módszerek tervszerű alkalmazása a kijelölt cél elérésére. A kriminalisztikában ez a cél a bűncselekmény felderítése. Hiba nélkül szólhatunk tehát egy bűncselekmény nyomozásának taktikájáról akkor, amikor a felderítésre legcélszerűbb módszerek kiválasztásáról, alkalmazásuk sorrendjének meghatározásáról beszélünk. Általánosságban pedig krimináltaktikának nevezhetjük az egyes bűncselekménykategóriák kinyomozására igénybe vehető eljárások, módszerek célszerű alkalmazásának tanát. Ezzel egyértelműen fenn tartanók a krimináltaktika elnevezést a ma „speciális”, „egyedi” taktikának, a taktika „különös részének” vagy sokak által módszertannak nevezett ismeretekről jelölésére.

Ennek belső rendszere — amint arra Kertész helyesen mutatott rá — az egyes bűncselekményfajták szerint alakul ki, de nem a bűncselekmények jogi minősítésének mechanikus figyelembevételével, tehát nem a Btk. fejezetei szerint, hanem az elkövetési mód és a kinyomozás lehetőségeinek bizonyos azonossága alapján. Így pl. egy kategóriába kerülhet a társadalmi és a személyi tulajdon ellen elkövetett bűncselekmény (pl. betöréses lopás).⁶⁰ Valamennyi kategóriánál felhasználásra és ismertetésre kerül az illető bűncselekményfajta elkövetésének módja és technikája is, a fenomenológia által nyújtott ismeretek és a nyomozási tapasztalatok általánosítása nyomán. Így tehát pl. a zsarolás nyomozásának taktikája, a krimináltaktika egyik része, mint ismeretanyag magában foglalja a zsarolások különböző fajainak, leggyakoribb elkövetési módjainak a feldolgozását és erre felépülve a felderítésükre irányadó szabályokat. Ezt két okból is szükségesnek tartottuk külön kiemelni. Egyfelől azért, mert korábbi állásfoglalásunknak megfelelően a fenomenológia egész materiáját nem tartjuk külön, mint rendszeri főágat, hanem a nyomozás számára belőle szükséges, változó terjedelmű ismeretek rendszeri helyét ilyenképpen jelöljük ki. Másfelől hangsúlyozni kívánjuk, hogy az elkövetésre számbajövő technikai eszközök ismertetését is a taktikai matéria részének tekintjük és nem soroljuk pusztán a krimináltechnikába.

A krimináltaktika ilyen megfogalmazása természetesen egy sor további, a krimináltaktikával összefüggő kérdés feltevését is szükségessé teszi. Meg kell ugyanis vizsgálni, hogy milyen módon és elnevezéssel illeszthető be a kriminalisztika rendszerébe a módszerek összessége, az a terület, amelyet eddig gyakran ugyancsak krimináltaktikának neveztek („általános taktika”). Tisztázásra vár az is, hogy ez a rész, valamint a krimináltaktika az előbb kifejtett értelmében önálló része-e a kriminalisztika tudományos rendszerének, megilleti-e a „tudomány” elnevezés? Mindezekre vissza fogunk térni. Miután azonban a kérdések megválaszolása feltételezi az állásfoglalást a krimináltechnika kérdéséről is, fordítsuk most figyelmünket először erre a lényeges problémára.

Válasszuk itt is kiindulásul az elnevezés etimológiáját. Rögtön nyilvánvalóvá válik, hogy itt nem nyerhetünk olyan egyértelmű segítséget az etimológiától, mint a krimináltaktika elnevezés helyes felhasználása vonatkozásában. A „technika” szó ugyanis mind a tudományos nyelvben, mind a mindennapi szóhasználatban ténylegesen jelenti mindazt, amire a „krimináltechnika” összetételben a különböző szerzők alkalmazták. Nem volna tehát semmi aka-

⁶⁰ Kertész: Tézisek. 4. p.

dálya annak sem, hogy egyik nyelvi jelentésének („valamely mesterség terén szerzett, illetőleg az eredményes véghezvitelhez szükséges sajátos ügyesség, mesterségbeli tudás, kifejlesztett gyakorlat, készség stb.”)⁶¹ megfelelően továbbra is a Hagemann-féle értelemben, mint a kriminalista eszközeinek, eljárás módjainak és készségeinek gyűjtőnevét használjuk a krimináltechnika megjelölést. Ez az álláspont azonban, megítélésünk szerint, figyelmen kívül hagyná azt a lényeges követelményt, hogy a rendszer kialakításánál, a rendszeri kategóriák elnevezésének megválasztásánál bizonyos történeti-gyakorlati szempontokat is segítségül kell hívni, figyelembe kell venni a fejlődés, a gyakorlat során kialakult vagy kialakulóban levő nézeteket, szóhasználatot is. A legutóbbi évtizedek gyakorlata, a kriminalisztikai tudomány újabb fejlődéstörténete pedig bőségesen nyújt lehetőséget ilyen szempontok érvényesítésére. A szakirodalom állásfoglalásainak egybevetéséből és abból a kritikából, amelyben a krimináltechnika Hagemann-i értelmezése részesült (pl. Zbindennél), nem utolsósorban pedig a hazánkban kialakult és ma már praktikusán egyértelmű nézetekből ugyanis levonható a helyes következtetés: a krimináltechnika elnevezést ma már nem használhatjuk a most tárgyalt jelentésében. Ez túlhaladott, a szakmai körökben kialakult nézetekkel ellentétbe kerülő felfogás volna.

Nem vezet megnyugtatóbb eredményre az sem, ha krimináltechnikán — a másik elterjedt szóhasználat szerint — a „bűncselekmény fizikai nyomainak tanát” értjük. E nyomok tana a krimináltechnika kétségtelenül jelentős területe, de ezzel nem merül ki az utóbbi jelentéstartalma. Aligha kell bővebben bizonyítani ezt a tételt, hiszen pl. a bűnügyi nyilvántartás céljait szolgáló személyfényképezést vagy a vegyi tolvajcsapdák receptjeinek kidolgozását igen erőltetetten és sok áttételen keresztül lehetne csak fogalmi kapcsolatba hozni a „bűncselekmény fizikai nyomaival”, ugyanakkor feltétlenül beletartoznak abba a körbe, amit a mindennapos, ösztönös szóhasználatban krimináltechnikán értünk.

Valamivel közelebb visz bennünket a helyes jelentéstartalom felfedéséhez az általunk korábban ugyancsak idézett másik állásfoglalás, amelynek értelmében a krimináltechnika: a műszaki-technikai jellegű segédeszközök nyomozásbeli felhasználásának tana. Közelebb visz annyiban, hogy a krimináltechnika tényleges tartalmára utal. Egyúttal azonban több vonatkozásban félrevezető is. Egyfelől helytelenül tükrözi a viszonyt a természettudományok és a krimináltechnika között és azt a látszatot kelti, mintha a krimináltechnika csupán valamiféle készen kapott eszközöknek vagy akár eljárásoknak az alkalmazása, felhasználása volna. Hogy ez nem így van, rátérünk a későbbiek során. Másfelől azonban újra elvezet a krimináltaktika és technika területének konfúziójához. Ha ugyanis a krimináltaktikán az egyes bűncselekményfajták nyomozására alkalmas eljárások, módszerek célszerű alkalmazásának tanát értjük — és emellett foglaltunk állást — úgy a „műszaki-technikai jellegű segédeszközök felhasználása”, célszerű alkalmazása is a krimináltaktika anyagát alkotja. Arra kell tehát törekednünk, hogy a krimináltechnika határait mindezeknél szélesebben és ugyanakkor a krimináltaktika általunk elfogadott jelentésével összhangban vonjuk meg.

A krimináltechnika lényege: a természettudományoknak a bűnügyi felderítés céljaira való alkalmazása. Emiatt — a polgári szerzők jelentős része

⁶¹ Vö. Idegen szavak kéziszlótára. Szerk. Bakos Ferenc. Budapest, Terra, 1958.

szerint — nem is volna önálló tudományos diszciplína. Szerintük a krimináltechnika „parazita tudáshalmaz. Önmagában nem éri el a tudomány méltóságát, amíg a saját hasznára alkalmazza és sajátos céljai számára szervezi más tudományok ismeretanyagát.”⁶² „Módszerei közhasználatúak a nem a bűnügyi nyomozás fogalomkörébe tartozó feladatok megoldásában is.”⁶³ Nos, ez az érvelés hamis. A természettudományok alkalmazása — amint erre a szovjet kriminálisztikai tudomány művelői rámutatnak — nem kész ismeretek mechanikus átvételét, hanem a természettudományi ismereteknek alkotó felhasználását, átdolgozását, egyúttal pedig ez ismeretek birtokában új, különleges eljárások és módszerek kidolgozását jelenti. „A kriminálisztika olyan új vizsgálati eljárásokat és módszereket dolgoz ki, amelyeket korábban . . . más természet- és műszaki tudományban nem alkalmaztak.”⁶⁴ A krimináltechnika módszereinek és eljárásainak kidolgozása, továbbfejlesztése és általánosítása — miután mindig a majdani gyakorlati alkalmazás igényének szem előtt tartásával, de a közvetlen alkalmazásra nem kötelezett kutatás szintjén is folyik —, a krimináltechnikát önálló tudományos diszciplínává teszik. „Az a körülmény, hogy a kriminálisztika más tudományok tételeinek alkalmazásához folyamodik és azokat hatásosan rendeli alá céljainak, feladatainak, egyáltalán nem esőkenti jelentőségét mint önálló tudományt, mivel egyetlen olyan tudomány sincsen, amely ne használná fel más tudományok vívmányait, alkalmassá téve azokat céljaira.”⁶⁵ Ez önálló tudomány alapja *elsősorban* (bár nem kizárólag) a fizika és a kémia tudománya, és ezért a hozzájuk fűződő viszonya ugyanaz, mint e két elméleti tudomány bármelyik alkalmazott tudományának: „. . . az elméleti tudományok közvetlen feladata az akaratunktól független objektív törvényszerűségek elismerése és törvényekben való megfogalmazása. Az alkalmazott tudományok közvetlen feladata e törvények felhasználása a természet feletti uralmunk biztosítására, a termelés fejlesztése, az élettelen és élő természet befolyásolása az emberi beavatkozás által s ugyanúgy a társadalmi fejlődés befolyásolására (gazdaság, nevelés, igazságügy, stb.).”⁶⁶ A krimináltechnika így, mint alkalmazott természettudomány, a műszaki tudományok szintjén áll.

Hiba-e, ha e megállapítás ellenére a krimináltechnika megjelölést használjuk az adott tudományág megnevezésére? Látszólag az, hiszen a technika tulajdonképpen, szűk értelmezésében a műszaki tudományok eredményeinek tényleges, konkrét megvalósítása. A magyar nyelvben azonban a technika egyúttal a műszaki tudományok összességét is jelenti,⁶⁷ ez utóbbiakra nem lévén külön rövid, bevett elnevezés. A „krimináltechnika” név így összefoglalja helyesen mindazt, amit a gyakorlatban ténylegesen jelent: a fizikai-kémiai és más természettudományok alkalmazásával a bűnügyi nyomozás céljait szolgáló önálló tudományos módszerek kutatását, kidolgozását és ezek gyakorlati felhasználását, kivitelezését egyaránt.

⁶² O'Hara, Charles E.—Osterburg, James W.: An Introduction to Criminalistics. New York, The Macmillan Co., 1952. XI. p.

⁶³ Grant, Julius: Science for the Prosecution. London, Chapman Hall Ltd., 1941. 21. p.

⁶⁴ Vinberg—Saver i. m. 16. p.

⁶⁵ Uo. 16. p.

⁶⁶ Fogarasi, Osztályközlemények. 8. p.

⁶⁷ Vö. az Idegen szavak kéziszótára c. már idézett munka megfelelő címszavával.

Mi most már a viszony az ilyen értelemben felfogott krimináltechnika és a bűnügyi vegytan, bűnügyi fizika között? Ez a kérdés nézetünk szerint még bővebb, az újabb természettudományos haladást fokozottabban figyelembe vevő, széleskörű vitára érett. Az álláspontok ma még eltérőek.

Nem egy szerző kifejezetten különbséget tesz egyfelől a kriminalisztika részét képező krimináltechnika, másfelől az alkalmazott természettudomány-nak tekintett bűnügyi fizika és vegytan között. Horoszowski írja pl. a következőket: „Egyes erősen szakosított tudományos szakterületek, amelyek széleskörű, egyetemi színvonalú elméleti felkészültséget igényelnek, nem tartoznak a kriminalisztika kereteibe (bár lényegében ide kellene, hogy tartozzanak), mégis annak kiegészítő és kiegészítő szakterületeit képezik.”⁶⁸ Példának többek között felhozza a bűnügyi vegytant. Kertész Imre pedig a következőképpen foglal állást: „... önálló életre kelt a törvényszéki vegytan is és a tudomány fejlődésével nemsokára ez lesz a sorsa a törvényszéki fizikának is. Szerintem nem helyes ezeket a kriminalisztika részeinek tekinteni . . .”⁶⁹ Nos, nézetünk szerint sem a magas elméleti felkészültség nélkülözhetetlensége, sem az „önálló életre kelés” nem indokolja e szaktudományágak kirekesztését a kriminalisztika köréből. A beletartozandóságukat kívánó és bizonyító szempontok lényegesen erősebbek. Csak kettőre óhajtunk itt utalni ezek közül. Az egyik: e két szaktudományág speciális céljának a kriminalisztika általános céljával való egybeesése. A forenzikus fizika és kémia a bűncselekmények felderítésére alkalmas speciális eljárásokat dolgoz ki, az eredményes bűnüldözés céljára. Azt teszi tehát, amit a kriminalisztikai „szak”-diszciplinák bármelyike. A másik érv a módszer azonossága. Mindkét tudományág eredményes munkálkodásának és felhasználásának alapja a kriminalisztika alapvető módszere: a dialektikus materializmuson nyugvó azonosításelmélet. Fogarasi figyelmeztet a következőkre: „A tudományok mai differenciáltsága és specializálódása atomizálással fenyeget. Ennek ellensúlyozásául állandóan fel kell tárunk az összefüggést egy-egy tudománycsoporton és továbbmenőleg, az egész tudományon belül. A tudományok ilyen nem külső, hanem belső összefüggéseken alapuló osztályozása: a tudományok rendszerezése nemcsak áttekintést nyújt, hanem ahhoz is hozzásegít, hogy szorosabbra fűzi a kapcsolatokat az egyes tudományok és a tudományok művelői között.”⁷⁰ A közös, az azonos lényeg, a cél és a módszer egyezése a belső összefüggés meglétére mutat és a kriminalisztikán belül jelöli ki a bűnügyi vegytan és fizika helyét. A gyakorlati célszerűség is emellett szól. Vajmi nehéz volna ugyanis pl. a bűnügyi fényképezésen belül megvonni a határt: hol végződik a „krimináltechnika” és hol kezdődik a bűnügyi fizika, kriminalisztikával foglalkozik-e a fizikus, ha új bűnügyi fényképezési eljárást dolgoz ki vagy sem. Megítélésünk szerint mindezt szakítani kell azzal a felfogással, amelyik csak a közvetlen gyakorlati alkalmazás szintjén tekinti a fizikai-kémiai módszerek igénybevételét kriminalisztikának. A módszereket kidolgozó, azokkal elméletileg foglalkozó, a gyakorlati alkalmazást megalapozó kutatás elválaszthatatlan a tényleges alkalmazás szintjétől. Belső összefüggésük és kölcsönhatásuk azonos rendszerbeli helyüket is szükségképpen kijelöli. Nem szabad, hogy a kérdés érdemében egy mindennapos szóhasználat vezessen félre: nem csupán a „krimináltechnikus” foglalkozik kriminalisztikával, ha-

⁶⁸ Horoszowski i. m. 33—34 p.

⁶⁹ Kertész: Tézisek. 1. p.

⁷⁰ Fogarasi: Logika. 414. p.

nem a bűnügyi vegyész, a törvényszéki fizikus is, mint ahogy az általános értelemben vett technikai tudományok művelésének is megvan a mérnöki és a technikus szintje.

Más kérdés azután az, hogy vajon a tágabb értelemben felfogott kriminalisztika részének tekintett bűnügyi fizika és vegytan egyúttal a krimináltechnika része is, vagy pedig a krimináltechnika mellett, mint önálló szakágak helyezkednek el. A szóhasználat általánosan elfogadott volta és bizonyos gyakorlati szempontok azt indokolhatják, hogy az utóbbi megoldást elfogadhatónak tekintsük. Eszerint a krimináltechnika felölelné azokat a speciális szaktudományágakat, amelyek — lényegében a bűnügyi vegytan, fizika és más alkalmazott természettudományok területéből leszakadva — önállósulva, specializálódva, az egyedi azonosítás fő feladatát szolgálva állnak a közös cél: a bűnügyi nyomozás szolgálatában. E szakágak az alkalmazott eljárások eredetére tekintet nélkül, lényegében a bűnügyi felderítés során felhasznált speciális bizonyítékfajták szerint osztályozhatók. Összességük, a krimináltechnika, a bűnügyi vegytannal, fizikával és — a később kifejtettek értelmében — a bűnügyi orvostannal együtt alkotja az ún. természettudományos kriminalisztikát, amely mint gyűjtőnév jól használhatónak látszik és az irodalom széles körben alkalmazza is. („Naturwissenschaftliche Kriminalistik.”)

Fordítsuk most figyelmünket a rendszerezés igényével önmagukban is fellépő krimináltechnikai szakágak felé. Ezek létezése és a kriminalisztika kereteibe tartozásuk nem vitás az irodalomban, rendszertani kérdéseik azonban viszonylag mostohán kerültek kimunkálásra. Nem lévén terünk a kínálózó valamennyi kérdés megbeszélésére, csupán néhány, a rendszerezést fővonalai-ban érintő problémát kívánunk itt felvetni.

Ha felsorakoztatjuk a gyakorlatban űzött, kellően önállósult és egyenként egy-egy krimináltechnikai szakértői munkaterületet képező szakágakat, szembe-tűnő, hogy iménti megállapításunkat bizonyos mértékben helyesbíteni kell. Azt mondtuk ugyanis, hogy a krimináltechnika szakágakra bontása lényegében a vizsgált bizonyítékfajták szerint történik meg. Ez kétségkívül így is van pl. a bizonyítékképpen szereplő kéz- és gépirások, iratok vizsgálatával foglalkozó írásvizsgálat vagy az ujjnyomok felkutatási, rögzítési és osztályozási módszereit tárgyaló daktiloszkópia esetében. Más a helyzet viszont pl. a bűnügyi fényképezés esetében, amelynek módszereit valamennyi bizonyítékfajta vizsgálatánál alkalmazzák, felhasználják és ahol e szakág kikülönítése lényegében nem a vizsgálat tárgya, hanem módszere szerint történik. Megengedhető-e ez a „következetlenség”? Nézetünk szerint egyenesen elkerülhetetlen. Az emberi ismeretek szakadatlan bővülése szükségképpen azzal a következménnyel jár, hogy egyre kevésbé lehetséges univerzális képzettséggel rendelkezni, a szakosodás a fejlődés velejárója. Egészen mást jelent valamely szakismeret bizonyos szintjének megszerzése, a szaktudomány egyes eredményeinek, metódusainak meghatározott területen történő rutinos alkalmazása, mint önálló tudományos művelése. A fényképezés pedig ma már ilyen terjedelmű és mélységű szakismeretet kíván meg attól, aki módszereinek speciális alkalmazási lehetőségeit, továbbfejlesztésüket és tökéletesítésüket kutatja. A kriminalisztika valamennyi területén felhasználásra kerülő fotografálás mint önálló szakág ezért méltán sorakozik fel a krimináltechnika egyéb szakterületei mellé. Könnyen meglehet, hogy a technikai haladás, a kriminalisztikai felhasználásra alkalmas metódusok számának bővülése nem sok idő múltán új, a vizsgálat módszere szerint elhatárolásra kerülő szakágakat fog kihatítani

a krimináltechnika más, egyelőre a vizsgálat tárgya szerint csoportosuló területeiből. Ennek bizonyos előjelei a lumineszcens-analízis és a spektrográfia vonalán már ma is mutatkoznak, a „bűnügyi anyagvizsgálat” mint önálló szakdiszciplína már kialakulóban van.

Ami most már a vizsgált bizonyítékfajták szerint elkülönülő technikai szakágakat illeti, elsőként az ún. nyomtan érdemli meg figyelmünket. A „nyom” kriminalisztikai fogalmának meghatározása sok vitára adott alkalmat a bűnügyi szakirodalomban. Ha a kialakult értelmezési lehetőségek közül a nyomfogalmat a legtágabban fogjuk fel — vagyis mindazt értjük rajta, amit a kriminalista érzékelhet és a felderítésre felhasználhat —, a „nyomtan” lényegében az egész krimináltechnikát felölelné, sőt — a bűncselekmények pszichikai nyomaira és a tárgyi bizonyítékok valamennyi fajtájának „nyom”-jellegére figyelemmel — még ezen is túlterjedne. A szovjet kriminalisztikai irodalomban a lezajlott viták után ma már „egységesnek mondható az a vélemény, hogy ebben az értelemben (ti. a krimináltechnika részét képező nyomtan szempontjából) a nyom a bűncselekmény következtében keletkezett olyan felületi (fizikai) elváltozás, amely a bűncselekmény elkövetője valamilyen testrészének, vagy az elkövetés eszközének (a szó tágabb értelmében, tehát ideértve a közlekedési eszközöket is) a felületi szerkezetét tükrözi”.⁷¹ Ilyen tartalommal sorolódik tehát a krimináltechnikába a nyomtan, a traszológia. Tárgyát — az emberi testen keletkezett nyomokat lényegében kivéve — a kéz-, láb-, fog-, köröm-, eszköz-, szerszám-, jármű stb. nyomok vizsgálatának módszerei, eszközei, illetőleg ezek alkalmazása képezik. Az adott definícióból és a példálózó felsorolásból egyaránt látható, hogy e szakágnak a kutatási területe átfedi egy másik krimináltechnikai szakág vizsgálati körének jelentős részét, ti. a daktiloszkópiát. Az ujjnyomok ugyanis kétségtől „az elkövető valamely testrészének felületi szerkezetét” tükrözik. Helyeselhető-e, ha ennek folytán az ujjnyomok keletkezésével, szerkezetével, felkutatásával, rögzítésével való foglalkozásra is a nyomtant tekintjük illetékesnek? Megítélésünk szerint nyomos érvek szólnak ez ellen a megoldás ellen. Először is az ujjlenyomatok tanának igen jelentős, mondhatni döntő része a klasszifikáció. Ennek a nyomtanba történő bevitelére azonban szétfeszítené a kereteket. A matéria olyan tárgyalása azonban, hogy az ujjnyomok általános tanát a traszológiában, az osztályozás kérdéskomplexumát pedig másutt (pl. a bűnügyi nyilvántartás ismereteinek keretében) juttassuk rendszeri helyhez, érdemben együvé tartozó dolgok szétszakítását jelentené. Az osztályozás problematikája éppen úgy feltételezi az ujjnyomkeletkezés ismeretét, mint ahogy az ujjnyom rögzítése mit sem ér a klasszifikálás lehetősége és módszerei nélkül. Praktikusan természetesen nem kizárt, hogy — technikai szinten — más foglalkozzék pl. a helyszíni ujjnyomkereséssel és más a rögzített ujjnyom klasszifikálásával. A tudományos rendszerezésnek azonban ez nem lehet szempontja. Az ujjnyomokról szóló tan egységes egész, tudományos művelése a teljes kérdéskör ismeretét tételezi fel. Ezért tartjuk indokoltnak, hogy az ujjnyomok tanát, a daktiloszkópiát, mint amelyik ma már kinőtt a nyomtan kereteiből, önálló szakágként soroljuk a kriminalisztika, mégpedig ezen belül — a technikai módszerek domináns volta következtében — a krimináltechnika rendszerébe. A traszológia előrebocsátott meghatározását így a daktiloszkópia tárgyát alkotó ujjnyomvizsgálat kirekesztésével fogadhatjuk el. Annál is könnyebben

⁷¹ Kertész : Tézisek. 3. p.

megtehetjük ezt, hiszen a „trace” szó eredeti francia jelentése is elsősorban a lábnyomokat, másodsorban pedig a jármű- és eszköznyomokat fedi. Aggályos viszont e szakág magyar elnevezéseként a „nyomtan” megjelölést fenntartani. Aggályos azért, mert nehezen indokolható, hogy a krimináltechnika területén a „nyom” mást jelentsen, mint a kriminalisztikában általában. A kriminalista számára pedig — ha a pszichikai nyomok problémáját nem is érintjük — a vérnyom, a váladéknyom, a lövés nyoma és természetesen az ujjnyom is — nyom. Megoldásként inkább a traszológia elnevezés⁷² fenti értelmű meghonosítása kínálkozik megfelelő magyar műszó keresése helyett. Említést érdemel egyébként, hogy a szocialista kriminalisztikai irodalomban, elsősorban a lengyel kriminalisták részéről egyre inkább használatos a traszológia önálló részeként a „mechanoszkópia” megjelölés, mint a különféle eszköznyomok vizsgálatával és azonosításával foglalkozó szakág. Ugyanakkor nincs önálló rendszeri helye a metallográfiai vizsgálatoknak, amelyek hol mint általában a traszológia, hol pedig mint ez utóbbi szakág részei jelentkeznek. Mindenesetre időszerű, hogy a krimináltechnika hazai művelői is figyelmet szenteljenek szaktudományuk e rendszerezési részletkérdéseinek kimunkálására.

A bűnügyi fényképezés, a daktiloszkópia és a traszológia mellett a szakkönyvek a krimináltechnikai szakágak közé sorolják az összehasonlító kéz- és gépirásvizsgálatot, valamint az iratvizsgálatot, egyes szerzők pedig kikülönítve a rejtjeles iratok megfejtésének, a dechiffrozásnak a szakágát is. Idetartozandóságuk nem vitás, ezért minden további nélkül besorolhatjuk őket rendszerünkbe. Vitás viszont két terület: a személyazonosítás antropometriai és személyleírasi („portrait parlé”) részének, valamint a rendőrkutyák felhasználása eljárási szabályainak rendszeri helye. Az irodalom egy része az elsőnek említett ismeretkört a krimináltechnika önálló szakágának tekinti.⁷³ Az antropometria alkalmazásának gyakorlatilag megszűnt volta és az a körülmény, hogy a személyleírás elkészítésénél fizikai-kémiai módszerek alkalmazására nem kerül sor, állásfoglalásunkat is meghatározza. Ezek a kérdések nem tartoznak a krimináltechnika körébe, de nem is önálló szakágak, hanem részei a nyomozástan egyik módszerének, a személyazonosításnak, amelynek rendszeri helyére a „krimináltaktika általános része” kérdésénél rámutatunk. A rendőrkutyák felhasználását illetően is hasonló az álláspontunk. Itt sem lévén szó technikai vizsgálati módszerekről, nem látjuk a krimináltechnika keretében tárgyalhatónak a nyomozókutyák kiképzésének, felhasználásának szabályait.

Ezzel szemben — és ezt az ellenkező nézetet valló egyes irodalmi állásfoglalásokra tekintettel emeljük ki — a krimináltechnika rendszerébe tartozó önálló szakágnak kell tekinteni az igazságügyi fegyverszakértés (vagy az ugyancsak használatos, de nem pontos „forenzikus ballisztika”) gyűjtőnévvel jelölt ismeretkört. Egyes szerzők ezt a diszciplínát a pirotechnikai szakértéssel együtt a forenzikus fiziko-kémiai vizsgálati tudomány részének tekintik és mint ilyet, kirekesztik a krimináltechnika köréből. (Pl. Zbinden.) Elfoglalt álláspontunknak megfelelően itt is a krimináltechnika rendszerébe történő sorolás mellett szállunk síkra. A gyakorlatban a fegyverszakértés önálló krimináltechnikai

⁷² A francia nyelvben a „trace” szó az általunk használatos összetételben nem fordul elő, hanem a nyomtanra az általunk kifejlesztett értelemben az „ichnologie” megjelölést használják. A magyarban helyesebb a „traszológia” elnevezés az alapszó ejtésének megfelelően, nem pedig a néhol előforduló „traszcológia”.

⁷³ Zbinden i. m. 51. p.

szakágjellege sem vitás, míg a tűz- és robbanásszakértés kérdései ma még megérnek a bűnügyi fizika és kémia főfogalmában. A fejlődés azonban itt is az önállósulás felé mutat és a legújabb kutatások eredményei egyre közelebb hozzák ez utóbbi ágazatok kiválását is.

Összefoglalva a krimináltechnika fogalmáról és rendszeréről mondottakat, megállapíthatjuk, hogy a krimináltechnika mint alkalmazott természettudomány, mint sajátos, műszaki szintű tudomány a kriminalisztika önálló része, amelynek különartása természettudományos jellegére és a fejlesztés szempontjaira tekintettel indokolt.⁷⁴ Nem mint egyfajta nyomozási „módszer” alkot tehát külön részt az egységes kriminalisztikai tudományon belül, hanem mint a természettudományok speciális válfaja,⁷⁵ amelynek eredményeit használja fel módszereiben a nyomozás.

A krimináltechnika kérdésével összefüggően meg kell itt tárgyalni az igazságügyi orvostan hovátartozandóságának problémáját is. Mindabból, amit a különböző nyomokról, a vizsgált tárgyi bizonyítékok fajtái szerint megkülönböztetett krimináltechnikai szakágakról mondtunk, szembeötlik, hogy mind ez ideig nem jutott hely rendszerünkben olyan fontos vizsgálati területeknek, mint amilyen a vérnyomok, sérülések, halálokok stb. terrénuma. Ezek kétségkívül az igazságügyi orvostan kutatási témái. Az orvostudományoknak ez a speciális ága a maga ismereteit általában az igazságszolgáltatás szolgálatába állítja. Ilyen módon széleskörű feladatokhoz jut a büntető igazságszolgáltatáson kívül eső jogi ügyekben, polgári, családjogi, munkaügyi, biztosítási stb. jogvitákban egyaránt. Elsődleges feladata mégis a bűnügyi felderítés és a büntető perbeli bizonyítás előmozdítása a maga sajátos eszközeivel, a halálokok vizsgálata, a bűncselekmény áldozatának azonosítása, vér- és más biológiai nyomok értékelése stb. útján. Az igazságügyi orvostan fogalma ezért mindig is elválaszthatatlan volt a kriminalisztika fogalmától, sőt egyes szerzők „orvoskriminalisztika” elnevezéssel foglalták össze a bűnügyi nyomozást szolgáló igazságügyi orvosi ismereteket. A kriminalisztika és az igazságügyi orvostan egymáshoz való viszonyának, rendszeri elhelyezésüknek kérdése ugyanakkor vitás az irodalomban. Az a körülmény, hogy az igazságügyi orvostan kétségkívül az orvostudomány egy különleges ága, e probléma megoldását semmivel sem viszi előre. Hiszen valamennyi, azonos különleges cél szolgálatában álló alkalmazott természettudományi diszciplína része marad

⁷⁴ A különartás és egységes szakterületként felfogás indokául Kirk egy további, említésre méltó praktikus szempontot hoz fel: „A krimináltechnikai specialista olyan kiképzése, amely figyelmen kívül hagyja a szakterület egészét, épp oly illogikus, mint a kezdő orvostanhallgató kiképzése az agysebészethen az általános orvosi képzés figyelmen kívül hagyása mellett . . .” *Kirk, Paul L. : Crime Investigation. New York, Interscience, 1953. 507. p.*

⁷⁵ A krimináltechnika maga és egyes szakágai elméleti és gyakorlati művelésük szempontjából mindazokat a tudományos szinteket felmutatják, amelyek a műszaki tudományokkal általában együttjárnak. Így a krimináltechnika specialistái tudományukat művelhetik mérnöki szinten (a bűnügyi fizikus és vegyész, valamint az egyes szakágak mérnöki végzettség nélküli, de képzettség és szakismeret tekintetében e szinten álló igazságügyi szakértői) és technikus szinten (a bűnügyi technikus, aki egyik ágnak sem szükségképpen önálló szakértője, de speciális feladatkörének megfelelően több ág alapvető ismereteivel rendelkezik és azokat alkalmazza, a mérnöki szintet jelentő szakértői munka megalapozásaként, előkészítéseként). Semmi sem indokolhatja ebből a szempontból, de gyakorlati szempontból is megvalósíthatatlan, hogy csupán a technikai szintű ismeretkörrel különítsük ki és tartjuk meg a kriminalisztika keretei között „krimináltechnika” elnevezéssel.

alaptudományának akkor is, ha egyúttal egy más tudománykör rendszerében is szerepel. Mind a kriminalisztikai, mind az igazságügyi orvostani irodalomban ennek ellenére igen sokan azt a nézetet képviselik, hogy a forenzikus medicina csak az orvostudomány része s mint ennek önálló, sajátos ága, a kriminalisztika „szomszédos”, határtudománya.⁷⁶ Az ezt a nézetet valló szerzők is hangsúlyozzák azonban e két tudományág szoros, a pusztá érintkezésnél bensőbb kapcsolatát. Így pl. Mitricsev és Tjerzijejev kiemelik a célok azonosságát és utalnak arra, hogy „bizonyos bűncselekmények körében az érintkezés igen szoros”.⁷⁷ Vinberg és Mitricsev Potapovra hivatkozással viszonyukat az egymásra gyakorolt kölcsönhatásban látják, sőt továbbmenve, mindkettőt a perbeli bizonyítékok tanához tartozónak ítélik.⁷⁸ Mások viszont — az igazságügyi orvostan önállóságának hangsúlyozása mellett — arra mutatnak rá, hogy ez a tudományág „lényegében a kriminalisztika kereteibe kellene hogy tartozék”.⁷⁹ Vannak, akik ténylegesen is levonják ezt a következtetést és az igazságügyi orvostant a kriminalisztika keretei között helyezik el: „Az igazságügyi orvostan különleges jelentősége miatt önálló ága a kriminalisztikának.”⁸⁰ Hazánkban legújabban Kertész Imre lépett fel ez utóbbi nézet ellen, helytelenítve az igazságügyi orvostan rendszeri elhelyezését a kriminalisztika tudományában és elvetve az „orvoskriminalisztika” szóhasználatot.

A kriminalisztikai tudománynak a cél és a szemléleti alapelvek által meghatározott egységes jellegéről vallott felfogásunk e vitakérdésben is meghatározza álláspontunkat. Az igazságügyi orvostan elsődleges célja a bűnügyi felderítés eredményességének előmozdítása, módszereinek, eljárásainak döntő többsége e feladat szolgálatában áll. Belső kapcsolata ebből a tekintetből szorosabb a bűnügyi nyomozással, mint a gyógyító orvostudománnyal. „A törvényszéki orvostan egy egészen különálló szakmát képez a többi orvostudományi szakmák között. Ismereteit, amelyekkel a gyakorlatban dolgozik, az orvos- és természettudományok köréből meríti ugyan, ezek azonban jórészt olyanok, amelyek a gyógyító orvost nem érdeklik, az alkalmazás módja is sokszor egészen különleges, célja pedig merőben eltérő.”⁸¹ A cél azonossága és az a körülmény, hogy az igazságügyi orvostan speciálisan a nyomozási feladatok szolgálatában áll, nem pedig mellékes területként foglalkozik azok megoldásával, helyét a kriminalisztika rendszerén belül jelöli ki. Megítélésünk szerint tehát a viszony itt nem azonos az azokhoz a tudományágakhoz fűző kapcsolattal, amelyek nem kifejezetten a bűnüldözés tudományos kérdéseit tanulmányozzák, hanem csak e célra is, mintegy mellékesen nyújtanak felhasználható módszereket vagy tapasztalatokat. Ez a helyzet fennáll a lélektan, pszichiátriával, statisztikával stb. kapcsolatban, de nem ismerhető el az igazságügyi orvostan tekintetében. A forenzikus medicina „mellékesen”

⁷⁶ Így legutóbb *Mitricsev, Sz. P. — Tjerzijejev, N. V.* : Szovjet kriminalisztika. Moszkva, az Össz-szövetségi Felsőoktatási Minisztérium kiadása, 1958. 10. p.

⁷⁷ I. h.

⁷⁸ *Vinberg — Mitricsev* i. m. 21—22. p.

⁷⁹ *Horoszowski* i. m. 33. p.

⁸⁰ *Lehrbuch des Strafrechts der DDR Allg. Teil.* Berlin, VEB Deutscher Zentral-Verlag, 1957. és *Stefani, G. — Levasseur, G.* : Droit pénal général et Criminologie. Paris, Précis Dalloz, 1957.; ugyanígy *Keuncke, Friedrich*, *Kriminalistik*. 1953. 1—2. sz.

⁸¹ *Kenyeres Balázs* : A törvényszéki orvostan tankönyve. Budapest, Universitas Könyvkiadó Társaság, 1925. 24. p.

nyújt segítséget más feladatok, nem-bűnügyi jogi problémák megoldásában, éppen úgy, mint a kriminalisztika más módszerei általában, önálló létjogosultságát igazoló fő célja azonban a kriminalisztikai cél. Amíg tehát a bűnügyi lélektant, az igazságügyi elmekórtant, a bűnügyi statisztikát stb., — bár bizonyos, általuk közvetített ismeretek a nyomozás céljait is alkalmasak szolgálni — a domináns cél különbözősége miatt kirekesztendőnek tartjuk a kriminalisztika rendszeréből és ismeretanyaguk egyes részeit a kriminológia eredményeihez hasonlóan csak a kriminalisztika önálló módszereinek kialakításánál és a nyomozás tényleges kivitelénél *felhasználandónak* tartjuk, — addig az igazságügyi orvostant a kriminalisztika részének tekintjük. A kifejtett indokokon felül ez az álláspont látszik megfelelni a helyes tudományos rendszerezés lényeges szempontjának, a tényleges belső összefüggések feltárása követelményének is. Éppen úgy, mint más, speciálisan a nyomozás szolgálatában álló természettudományi diszciplínáknál, az igazságügyi orvostan vonatkozásában is helytelennek, a tudományos rendszerezés szempontjait semmibe vevőnek tekintjük azt a nézetet, amely szerint „az igazságügyi orvostanból annyi tartozik a kriminalisztikába, amennyit abból a nyomozónak mindennapi munkájához ismernie kell”. (Seelig.) És ezt a nézetet nem csupán azért helytelenítjük, mert a kriminalisztikát leszűkíti a mindennapi nyomozói munka „tanának” körére. A rendszeri besorolással ugyanis hangsúlyozni kívánjuk az igazságügyi orvosszakértő munkájának kriminalisztikai jellegét, a nyomozásba történő bevonásának gyakorlati fontosságát is. Mindenképpen elkerülendő, hogy az igazságügyi orvostani szakképzettséggel nem rendelkező nyomozó vagy technikus olyan természettudományos területekre nyúljon át, ahol speciális szaktudásra van szüksége. Ennek pedig szükségképpen felkelti a veszélyét, sőt egyenesen erre invitál egy olyan rendszerezés, amely a speciális szaktudományág bizonyos ismereteit az egész szakterület rendszeri különállása nélkül bevonja a kriminalisztika „általános tanainak” körébe. Fraktikusan is helyesebbnek látszik ezért az igazságügyi orvostan egészét együtt tartva, önálló ágként felvenni a kriminalisztika rendszerébe és ezáltal aláhúzni, hogy a nyomozás e körbe vágó feladatai és lehetőségei az igazságügyi orvos tere-
numát alkotják.

Az ilyképpen a kriminalisztika részének tekintett igazságügyi orvostan — éppen úgy, mint a bűnügyi vegytan és fizika — nem tartozik a szűkebb értelmű krimináltechnikába. Önálló, a krimináltechnikával szomszédos része az egységes kriminalisztikai tudománynak. A bűnügyi nyomozás terén teljesítő feladatok domináns volta folytán a rendszerbeli elhelyezés kiemelése érdekében területének megjelölésére hiba nélkül használhatónak tartjuk az „orvosi kriminalisztika”, „orvoskriminalisztika” elnevezést. Ez az elnevezés csak annyit kíván jelölni, hogy az igazságügyi orvos is kriminalisztikai feladatot teljesít a nyomozásban. Nem látjuk viszont annak veszélyét, ami miatt egyesek e megjelölés használatát feltehetően ellenzik, hogy ti. az „orvoskriminalisztika” fogalma elvi alapot képezne a nem szorosan vett orvosi jellegű nyomozási feladatoknak is az igazságügyi orvos kezébe helyezésére. Ma már minden tekintetben túlhaladott az a nézet, amely szerint a bűnügyi nyomozás az igazságügyi orvoson kívül más természettudományi specialis-
táakra nem szorul rá s a krimináltechnikai feladatokat is ennek folytán az igazságügyi orvos kezébe indokolt összpontosítani.⁸² Az irodalom már kellő

⁸² Így *Kevyeres* i. m. 25. p.

határozottsággal állást foglalt ez ellen.⁸³ A krimináltechnika és a többi kriminalisztikai szakág megfelelő fejlődése, a gyakorlati bűnügyi munkások tudományos képzettségének emelése praktikus nehézségek nélkül pontosan megvonhatóvá teszi az orvosi kriminalisztika rendszeri és gyakorlati alkalmazásbeli határait.

A bűnügyi nyomozás természettudományi szakágainak rendszerezését megtárgyalva, visszatérhetünk a már korábban felvetett, de nyitvahagyott kérdésünkhöz: az ún. „általános” krimináltaktika kérdéséhez. E matéria határainak megvonásáig, rendszerének felvázolásáig egyelőre nevezzük „taktikának”, hogy az érdemi problémákkal és ne az elnevezéssel kezdhesük a megtárgyalást. A megjelölés fenntartásának átmeneti jellege természetesen már abból következik, amit fentebb a „taktika” kifejezés értelmezésével a krimináltaktika fogalmáról mondtunk.

Az általunk már többször hivatkozott „általános” krimináltaktika a nyomozás céljait szolgáló nem-technikai jellegű módszereknek és azok alkalmazásának volna a tana. Ebben az értelemben használják e megjelölést azok a szerzők, akik „általános” és „különös” krimináltaktika között különböztetnek. A továbbiakban mi is ebből az értelmezésből kell hogy kiinduljunk. Ezt teszi ugyanis szükségessé a krimináltechnika kérdésében vallott nézetünk. Ha ugyanis elvetjük a krimináltechnika „nyomozási eljárastan”-ként történő felfogását — és ezt megtettük, amikor a krimináltechnika elnevezést a bűnügyi nyomozás célját szolgáló műszaki tudomány megjelölésére tartottuk fenn —, az egyes nyomozási módszerek és alkalmazásuk tanát „nyomozási technikának” természetesen nem nevezhetjük.

Mi tartoznék most már a kriminalisztikának ebbe, a krimináltechnika és a „különös” krimináltaktika mellé felsorakozó részébe? Mindazok „az eljárások és munkamódszerek, amelyek szükségesek a bűncselekmények vizsgálatára és felderítésére szolgáló bizonyítékok megtalálásához, biztosításához és értékeléséhez, függetlenül attól, hogy milyen egyedi bűncselekményfajta forog fenn az adott esetben”.⁸⁴ Ezek elsősorban a büntető perrendtartás által meghatározott nyomozati cselekmények (szemle, házkutatás, személymotoszás, lefoglalás stb.), továbbá azok a speciális metódusok, amelyeket a perrendtartás keretei között a kriminalisztika alakított, formált ki az eredményes felderítés céljaira (megfigyelés, nyomonüldözés, alibivizsgálat, a különböző nyilvántartások felhasználása stb.). Az „általános” krimináltaktika számbavevési és felőleli a felderítés céljaira kínálkozó valamennyi módszert, kidolgozza alkalmazásuk szabályait és olyan új módszereket ajánl, illetve az egyes módszerek olyan új alkalmazási lehetőségeit kutatja, amelyek a nyomozási munka eredményességének, hatékonyságának növelésére alkalmasak.

A tárgyalt ismeretanyag rendszerezésére kiindulásul önként kínálkozik a vizsgálati cselekmények eljárásjogi rendszerezésének szempontja, amely szerint e cselekmények két csoportját lehet megkülönböztetni. Az első csoportba az elkövetés tényének és az elkövető személyének a megállapításához szükséges adatok gyűjtésére szolgáló eljárások, módszerek tartoznak. A második csoportot pedig az elkövető személyének biztosítására szolgálók alkotják.⁸⁵

⁸³ Így pl. *Heindl, Robert*, Archiv für Kriminologie. 118. Bd. 44. p.; *Meinert, Franz*, Archiv, 123. Bd. 8. p.

⁸⁴ *Gertig—Schädlich* i. m. 12. p.

⁸⁵ *Vö. Cselcov, M. A.* : A szovjet büntető eljárás. Budapest, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, 1954. 205. p.

Eszerint különböztethetők meg kriminalisztikai szemszögből is a felderítés és bizonyítás módszerei egyfelől, a kézrekerítés (üldözés) metódusai másfelől. A határvonalak természetesen korántsem merevek: a kriminalisztika fegyvertárában nem egy olyan módszer szerepel, amely mind az adatok és bizonyítékok beszerzése, mind pedig az elkövető személyének biztosítása, kézrekerítése feladatában szerephez jut. Miután azonban felhasználásuk konkrét célja és ennek megfelelően alkalmazásuk szabályai is — legalább részben — különböznek mindkét feladat teljesítése során, a módszerek e két rendszeri csoportja célszerűen külön tartható.

Mindaz, amit korábban a kriminalisztikai bűncselekménymegelőzés lehetőségeiről és fontosságáról mondtunk, bizonyos következtetések levonását nélkülözhetetlenné teszi a nyomozati metódusok rendszerezésénél is. Az „általános” krimináltaktika fontos feladata ugyanis, hogy módszerei közül minél többet tegyen alkalmassá a készülő bűncselekmények megakadályozására is és ezáltal a maga sajátos eszközeivel álljon a bűncselekménymegelőzés, kriminálprofilaxis céljainak szolgálatába. Ennek megfelelően indokolt egy harmadik rendszeri csoport megkülönböztetése, külön tartása is. Ezt a megelőzés céljainak szolgálatába állítható módszerek, a kriminalisztikai metódusok profilaktikus célokra történő alkalmazásának szabályai képezik.

A most vázolt három csoportba sorolható anyag jellegzetessége, hogy elsősorban a gyakorlati alkalmazás szabályait, a praktikus felhasználás során szerzett tapasztalatok általánosítását tartalmazza. Mindhárom csoportban és valamennyi módszer vonatkozásában vannak azonban közös elméleti alapok, a nyomozás egész folyamán érvényesülő szempontok is. Ezek alapvető fontosságára már Anuschat rámutatott, amikor hangsúlyozta, hogy a kriminalista gondolati munkája, a „szellemi nyomkeresés” e matéria legfontosabb része. Ezeknek az alapvető ismereteknek a beolvasztása az egyes módszerek kereteibe — felesleges ismétlések mellett — jelentőségük lebecsülését jelentené. Mindenképpen indokoltnak látjuk ezért, hogy az eddig vázolt három csoport mellé egy negyedik rendszeri kategóriát is felvegyünk: az alapelvek, pontosabban az általános nyomozáselmélet önálló ágát. Ebbe tartoznak a nyomozás alapvető módszertani ismeretei, a dialektikus materializmus elveinek és a logikának sajátzerű kriminalisztikai alkalmazása, az adatgyűjtés és rendszerezés, valamint a nyomozás-tervezés elvei, az azonosításelmélet stb. Nézetünk szerint ez a csoportosítás egyúttal feleslegessé teszi a kriminalisztika rendszerébe egy ún. bevezető rész felvételét is. Ennek leglényegesebb anyagát a most tárgyalt csoport feleleli. Indokoltan öleli fel, mert a fennálló belső összefüggések az egyes konkrét módszereket egybefoglaló rendszeri csoportok mellé, velük közös főfogalomba történő elhelyezését kellően megalapozzák. A kriminalisztika története, irodalma stb. pedig, mint a „bevezető rész” további materiája, a tudományos rendszernek — amely a tárgyat magát és nem oktatási formáját rendszerezi — nem alkotóeleme.

Fontos kérdés az ily módon négy csoportba rendszerezhető ismeretanyag viszonya a krimináltechnikához. Ha az itt tárgyalt módszereket ebből a szempontból vizsgáljuk, rögtön látható egy eddig szó nélkül hagyott megszorítás helytelensége. Azt mondtunk ugyanis, hogy a most vázolt körben a nyomozástudomány „nem-technikai” metódusait rendszerezzük. Nos, ezek között alig van egynéhány — ha ugyan egyáltalán van —, amelynek alkalmazásánál ne jutna szerephez a krimináltechnika, illetve ez utóbbi ág lehetőségeinek ismerete. Itt is bebizonyosodik tehát, hogy nem lehet a rend-

szerzés szempontja a krimináltechnikai és a nem-technikai jellegű módszerek külön tartása. Egyfelől a technikai eljárások (pl. nyomkeresés, rögzítés stb.) is valamely ún. taktikai módszer keretén belül (pl. helyszíni szemle) érvényesülhetnek, másfelől ez utóbbiak mindegyike feltételezi technikai eljárás igénybevételét. Erről a korábbiakban már szóltunk, és mondtuk, hogy emiatt a metódusok taktikai és technikai tartalmáról, de nem jellegéről s nem eszerint történő elkülönítéséről szólhatunk. Az elhatárolás tehát más szempont szerint kell megtörténnie. Ez a szempont megint csak a tárgyalt anyag feldolgozási aspektusa és módszere lehet. A krimináltechnika a természettudományok oldaláról foglalkozik a nyomozási célra szolgáló eljárásokkal és nem tér ki metódusainak a nyomozás kereteibe történő beépítésére, felhasználásuk szabályaira, célszerű alkalmazásuk tanára. Az „általános” krimináltaktika a nyomozás sajátos, szervezeti jellegű módszereit, a nyomozási eljárásformákat dolgozza ki és ebbe építi be a technikai lehetőségek tárházát anélkül, hogy ez utóbbiak természettudományos problémái foglalkoztatnák. Egyszerűsítve úgy is mondhatnók, hogy az „általános” krimináltaktika a nyomozó, míg a krimináltechnika az egyes speciális kriminalisztikai tudományágak szakértőinek és a technikusnak az ismereteit foglalja magában. Más kérdés azután az, hogy a nyomozót éppen a jobb feladatellátás érdekében a krimináltechnika köréből is több ismerettel vétezzük fel, mintsem a lehetőségek pusztá leltárának megadásával az egyes módszerek kapcsán. Ez az elhatárolás ilyen lehetőségén, annak alapján mit sem változtat.

Könnyen belátható mindez azoknál a nyomozati eseményeknél, amelyek a dolog természetéből folyóan minden esetben feltételezik technikai eljárások alkalmazását, bűnügyi technikus igénybevételét is. Így pl. a helyszíni szemle tekintetében az elhatárolás kézenfekvő: az, hogy milyen bűncselekmények esetében, hogyan, milyen szabályok szerint kell a helyszíni szemlét lefolytatni, mire lehet és kell ennek során technikai jellegű ténykedéseket végezteni, az „általános” krimináltaktika anyaga, míg az egyes technikai ténykedések elvégzésének részletes módszerei, legalkalmasabb eljárásai, „technológiája” a krimináltechnika anyagába tartozik. A krimináltechnika igénybevétele a nyomozás során azonban nem korlátozódik az ilyen jellegű komplex eseményekre. Ezért feltétlenül indokolt az általában ide sorolt, „klasszikus” módszerek mellé felvenni egy további, sajátos módszert, ami önállóan kerül alkalmazásra. Ez a módszer a szakértők igénybevétele a nyomozásban. Mint akármelyik másiknak, e metódusnak is megvannak az alkalmazási szabályai. Tárgyalni kell, hogy milyen esetben, milyen kérdések megválaszolása érdekében kell és mely szakértőt igénybevenni, a szakértő számára általánosságban milyen lehetőségek vannak a konkrét kérdés megválaszolására és hogyan kell véleményét értékelni. Ilyen módon válik megoldhatóvá a krimináltechnika és az „általános” krimináltaktika elvi alapokon történő elhatárolása és egyben ilyen módon jut kellően kifejezésre a két ismeretkör egymásrautaltsága, kapcsolata és kölcsönhatása.

Rátérhetünk most arra a kérdésre, hogy indokolt-e egyáltalán a most tárgyalt ismeretkörre az „általános krimináltaktika” elnevezés fenntartása. Ezt a kérdést megítélésünk szerint nemlegesen kell megválaszolni. A „krimináltaktika” elnevezés értelemszerűen a kriminalisztikai módszereknek és eljárásoknak tervszerű kiválasztását és felhasználását jelenti egy adott cél, valamely bűncselekménykategória nyomozásának szolgálatára és csak akkor egyértelmű, ha *kizárólag* ezt takarja. Ugyanakkor rámutattunk már arra is,

hogy a most tárgyalt és rendszerezett ismeretanyag megjelölésére nem is alkalmas.

A megoldást a kérdés érdeme kínálja. Az „általános krimináltaktika” nem egyéb, mint a nyomozás céljait szolgáló, e célra rendelkezésre álló módszerek és azok alkalmazásának tana. Indokolt ezért ennek az ismeretkörnek a megjelölésére alkalmazni a bűnügyi módszertan, kriminálmétodológia elnevezést, amely pontosan kifejezi az itt tárgyaltak lényegét: bizonyos cél szolgálatában álló módszerek, tapasztalati eljárások összességét. Ezáltal egyfelől félreérthetetlenül fenntartjuk a „krimináltaktika” elnevezést arra, amit ténylegesen jelölnie kell, ti. a bűnügyi harcászati feladatok megoldásának, a módszerekből, a feladat, a cél és terv által meghatározott módon való valógatás tanára. Másfelől így és csak így kerülhetjük el a taktika szó kettős értelemben történő használatát a belőle fakadó nehézségekkel és értelmezési félreértésekkel egyetemben. A „módszertan” megjelölésnek a „különös” krimináltaktikára alkalmazása — amely ellen fellépni kívánunk — a hazai szóhasználatban még nem honosodott meg, s más szocialista országok irodalmában sem általános. Azt hisszük ezért, hogy indokolt felvetni az egyes elnevezések helyes használatának kérdését és törekedni kell annak elérésére, hogy egy meginduló vita alapján az egyes terminus technikusokat a felhasznált műszavak általános jelentésével összhangban építsük be a kriminalisztika tudományának szókincsébe.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a kriminálmétodológia, a nyomozási módszertan⁸⁶ alkotja a kriminalisztika tudományos rendszerének egyik alapvető fontosságú részét. E főcsoporton belül négy egymással összefüggő ismeretkör különböztethető meg. Elsőként a metodikai alapelveket egybefoglaló nyomozáselmélet, másodikként a felderítés és bizonyítás módszereinek, harmadikként az üldözés, végül negyedikként a megelőzés metódusainak tana. Az utóbbi három csoportban helyezkednek el a felhasználás célja szerinti rendszerezésben az egyes nyomozási módszerek, mint komplex, pragmatikus-technikai tartalmú metódusok: a szemle (a helyszíni szemlével, helyszíneléssel és nyomozási kísérlettel), a kihallgatás (a személyesítéssel), a tanúk felkutatása, a házkutatás és személymótozás, a személyazonosítás, a szakértők alkalmazása, a nyilvántartások felhasználása, a nyomozókutyák igénybevétele, a sajtó és rádió közreműködésének biztosítása, a nyomüldözés, a körözés, a megfigyelés, az elfogás, a tolvajesapdák és a többi, speciális kriminalisztikai módszer.

Az analógiaképpen gyakran hivatkozott hadtudományok terén aligha fordult elő, hogy a haditechnika mellett elsődleges fontosságú stratégia vagy taktika önálló tudományos jellegét bárki is kétségbe vonta volna. Nem így áll azonban a kriminalisztika egyes ágainak értékelése. Amint erre korábban már utaltunk, egyes szerzők állásfoglalásaikban csak a krimináltechnika tudományos jellegét ismerik el, míg a metodológia és a krimináltaktika vonatkozásában ezt kétségbevonják. A büntető eljárásjog egyetemi jegyzeté-

⁸⁶ A szocialista kriminalisztikai és eljárásjogi irodalomban nem egy példát találhatunk arra, hogy a „módszertan” megjelölést az ún. „általános taktikára”, a „módszer” kifejezést az egyes nyomozati cselekmények „taktikájára” alkalmazzák. Így pl. *Cselcov* (i. m. 207. p.) és *Saver* (Szocialiszticeszkaja Zakonnoszt, 1940. 4. sz.) a kihallgatás módszertanáról szól. *Jevgenjev* művének címe pedig: „A bűncselekmények felderítésének módszertana és technikája.” (Vö. *Cselcov* i. m. 204. p.)

ben olvashatjuk a következőket: „A kriminalisztika mint önálló diszciplina terjedelme vitás kérdés. Schaff (lengyel eljárásjogász) Visinszkijre, Sztrogovicra és Cselcovra támaszkodva úgy véli, hogy a 'kriminalisztika — kriminál-taktika elnevezés alatt — semmi körülmények között sem foglalhat magában olyan problémákat, mint a nyomozás megtervezése, a tanúk kihallgatásának módja. A kriminális taktikát, amely alapján véve eljárási taktika, nem lehet elválasztani a büntető eljárás tudományától. Ezzel szemben a kriminalisztika keretei között kétségtelenül el lehet helyezni az eljárásjog tudományától különálló krimináltechnikát’.”⁸⁷ Ez a felfogás már a technikának a maga alkalmazását jelentő nyomozati módszerektől történő elválasztása miatt sem állhatja meg a helyét. A szocialista kriminalisztikai irodalom ezen túlmenően egy sor további érveléssel is bizonyítja a metodológia és taktika önállóságát, tudományos jellegét. Így pl. Taraszov—Rodionov rámutat arra, hogy az eljárási jogászok „nem dolgoznak ki a bűncselekmények felfedezéséhez módszertani elveket... A büntető eljárás a jogszabályokat... tanulmányozza, nem utal azonban arra, hogyan kell ezeket a jogszabályokat az életbe átvinni, hogyan lehet a legeredményesebben és a legökölteesebben kivizsgálni a bűncselekményeket”.⁸⁸ A Vinberg és Mitricsev szerkesztésében megjelent kriminalisztikai tankönyv pedig, amidőn tévesnek nyilvánítja azt a hiedelmet, hogy a büntető eljárás és a kriminalisztika szoros kapcsolata⁸⁹ következtében az előbbi elnyeli az utóbbit, hangsúlyozza: „Kriminalisztika ott is van, ahol még egyáltalán nincs büntető eljárás. Az eljárási cselekményektől eltérően a kriminalisztikai eljárások alkalmazására már a bűnügy kezdete előtt sor kerül.”⁹⁰ Példának többek között felhossa a személyazonosság ellenőrzését a daktiloszkópia alapján, az eltűnt személyek utáni kutatást és kiemeli, hogy a kriminalisztikának mindezek a távrolól sem kimerítően felsorolt területei a büntető eljárással való közvetlen összefüggés nélkül kerülnek alkalmazásra. Horoszowski mindezt azzal egészíti ki, hogy az eljárásjogi tudomány egyáltalán nem foglalkozik számos olyan módszerrel és taktikai kérdéssel, ami viszont az eredményes felderítéshez nélkülözhetetlen, így pl. a nyilvántartással, a megfigyeléssel, a körözéssel, a nyomozati cselekmények célszerű sorrendjének kérdéseivel stb.⁹¹ Mindez kellően meggyőző a kriminálmetodológiának és taktikának a büntető eljárásjogtól és annak tudományától való különállása vonatkozásában. De e kriminalisztikai szakágak önálló tudományos diszciplina jellege sem tagadható eredménnyel. Mindkét ág régen meghaladta azt a fejlődési fokot, amelyben csupán „praktikus instrukciók” vagy bizonyos tapasztalatok összessége volt tárgyuk. Erre a fejlődési szakaszra állt Kitkának, a múlt század egyik német kriminalistájának az a megállapítása, hogy „az önmagukban még oly különböző esetek megszámlálhatatlan sokaságából, amelyet a tapasztalat szolgáltat, nem egy általános alapelv vezethető le,

⁸⁷ Büntető eljárási jog. Egyetemi jegyzet. 1. köt. Szerk. Móra Mihály. Bp. Tankönyvkiadó, 1957. 52. p.

⁸⁸ Taraszov—Rodionov i. m. 9. p.

⁸⁹ Ez a kapcsolat egyébként nem csupán abból áll, hogy a büntető eljárási jog szabályai meghatározzák a kriminalisztikai módszerek alkalmazásának keretét és formáit. Taraszov—Rodionov rámutat a kapcsolat másik irányára is: „A kriminalisztika új módszereket teremt, amelyekre nézve új jogszabályokat, jogszabályi rendelkezéseket kell alkotni.” Vö. Taraszov—Rodionov i. m. 9. p.

⁹⁰ Vinberg—Mitricsev i. m. 20. p.

⁹¹ Horoszowski i. m. 17—18. p.

amelyek az elkövetkező új esetekben igen célszerűen alkalmazhatók”.⁹² A mai kriminalisztika ezeknek a „tapasztalati alapelveknek” önálló tudományos módszerrel általánosított és elemzett tanulmányozása. Vinberg írja: „A dialektikus materializmus módszerét alkalmazva a szovjet kriminalisztika mindekelőtt a nyomozás tanulmányozásából indul ki . . . Általánosítja a bizonyítékok felderítése, összegyűjtése, rögzítése és megvizsgálása tekintetében szerzett összes korábbi tapasztalatokat, kimutatja a kriminalisztika egyes eljárásainak túlhaladott voltát vagy célszerűtlenségét, más eljárások szükségességét és hasznosságát. . . Mindez teljesen új feladatok megoldásával, új utak és fogások felkutatásával függ össze.”⁹³ A kriminalisztikai metodológia és taktika így válik „a tudás rendszerezésévé, egzaktásra törekvő kutató gondolkodássá”, vagyis tudománnyá. Ennek kérdésessé tétele — a nyilvánvaló helytelenség mellett — egyébként is tisztán teoretikus jellegű, hiszen — amint arra Seelig helyesen mutat rá általában a „kriminológiai tudományokat” illetően — az elmúlt évtizedek tapasztalatai gyakorlatilag is igazolták az önmagában zárt kérdéskört felölölő, saját kutatási területtel rendelkező kriminalisztika önálló tudomány jellegét.

A kriminalisztikai matéria határainak megvonása és tudományos rendszerének felvázolása, amit a fentiekben megkíséreltünk, befejezésül lehetővé teszi, hogy felvessük a kérdést: hol helyezkedik el a kriminalisztika a tudományok rendszerében, mi a viszonya a tételes jogtudományokhoz és az ún. rendőrtudományhoz ?

Abból a kétségtelenül jelentős szerepből kiindulva, amit a természettudományos módszerek töltenek be a bűncselekmények felderítésében, egyes szerzők hajlanak arra, hogy a kriminalisztika egészét természettudománynak tekintsék. Mások a természettudományok fogalmának értelmezése alapján jutnak el ugyanehhez a következtetéshez. Így pl. Seelig — aki, mint ismeretes, a kriminalisztikát a kriminológia részének tekinti — így ír: „Ha a természettudomány fogalmát olyan tágan vonjuk meg, hogy annak az ember is tárgya („als geistiges Naturwesen”), akkor a kriminológia — szemben a jogtudománnyal — természettudomány.” Ez a következtetés Seelig és mások számára egyúttal azt is jelenti, hogy a bűnözés reáliáinak vizsgálata, mint természettudományos diszciplína, független a tételes jogi szabályozástól, ugyanannak a jelenségnek „normatív kezelésétől”. „Mint társadalomellenes jelenség, amely tipikus formáiban minden országban visszatér, a bűncselekmény természeti, biológiai-szociológiai kategória, amely a kriminológiai kutatások tárgyaként kínálkozik anélkül, hogy jogi körülhatárolásokkal kellene foglalkozni.”⁹⁴ A polgári szerzők közül sem mindenki von le ilyen végletes konzekvenciákat. Exner pl. döntő eltérést lát a természettudományok és a bűnözés jelenségeivel foglalkozó tudományok között, mert „utóbbiak anyaga nem egy valamiképp eredendően elhatárolt csoportja a természeti jelenségeknek,

⁹² *Kilka, Josef*: Beitrag zur Lehre über die Erhebung des Tatbestandes der Verbrechen. 1831. Idézi *Anuschat* i. m. 56. p. A kriminalisztika tudomány-jellegét el nem ismerő szerzők a mai kriminalisztikát is csupán ilyen fokon állónak tartják. Így pl. O'Hara a maga nyomozástani könyvéről azt írja, hogy nem arra tanít: hogyan kell kideríteni egy bűncselekményt, hanem arra, hogyan derülnek ki a bűncselekmények. Vö. *O'Hara* i. m. 22. p.

⁹³ *Vinberg—Saver* i. m. 15—16. p.

⁹⁴ *Seelig* i. m. 16. p.

hanem tárgyukat normák szabják meg”.⁹⁵ Würtenberger pedig a pszichológia analógiájaképpen állapítja meg róluk, hogy sem tiszta természet-, sem tiszta „szellem”-tudományok, és kiemeli relatív normához kötöttségüket.⁹⁶

A szocialista kriminalisztikai irodalom egyöntetűen hangsúlyozza e tudományág elválaszthatatlan kapcsolatát a tételes joggal. Ezt emelik ki a tételes jogi tudományok művelői is. Rámutatnak arra, hogy egyfelől az anyagi és alaki jog szabályai határozzák meg a kriminalisztika kutatási területét, szabják meg azokat a törvényi korlátokat, amelyeken módszereinek és alkalmazásuknak belül kell maradniok; másfelől viszont a kriminalisztika dolgozza ki az eljárási cselekmények legcélszerűbb metódusait és ezáltal segíti hozzá az anyagi jogot a hatályosuláshoz, annak a legfőbb büntetőpolitikai célnak az eléréséhez, hogy egyetlen büntett se maradjon büntetlen. A kriminalisztikának nemcsak relatív, hanem tényleges normához kötöttsége éppúgy kétségtelen előttük, mint annak a segítségnek a nagy jelentősége, amelyet a kriminalisztika szolgáltat a tételes jog tényleges érvényesüléséhez. Ez a sajátos viszony, az egymásra utaltsággal meghatározott kapcsolat, összefüggés az alapja annak, hogy a szovjet kriminalisták és processualisták a kriminalisztikát önállóságának hangsúlyozása mellett jogi jellegű diszciplínának tekintik.

A tételes joggal való összefüggés, a büntetőjogszabályokra felépülés és azok szolgálata, mint a tudományág jellegének kétségtelenül jelentős meghatározója, mégsem teszi lehetővé, hogy a kriminalisztikát egyszerűen jogtudományi ágának, a büntetőjogi tudományok egy részének tekintsük. Ezt kizárja az a körülmény, hogy a bűnügyi nyomozástudomány alapvető fontosságú ágai természettudományok, amelyek a pragmatikus-jogi természetű metódusok tartalmát is éppen lényegében közelítik a természettudományos jelleg felé. És továbbmenőleg: bár kétségtelen, hogy az egységes kriminalisztikai tudomány egyes fő ágainál más-más jelleg, így a metodológiánál és a taktikánál a jogi-pragmatikus, a krimináltechnikánál pedig a természettudományos jelleg dominál, ezek merev elhatárolása nem lehetséges, mert a gyakorlati alkalmazásban kölcsönösen feltételezik egymást. Ezért el kell ismerni, hogy a kriminalisztika azoknak a tudományoknak az egyike, amelyeknél „a természettudományok és társadalomtudományok elhatárolása csak viszonylagos”,⁹⁷ amelyek tehát jellegüket és rendszeri hovatartozásukat tekintve, a szó szoros értelmében komplex tudományok. Ebből következően a kriminalisztika a büntető igazságszolgáltatás céljainak szolgálatában álló, alaptudományokként a tételes büntetőjogtudományokra és a természettudományokra támaszkodó, komplex jellegű önálló tudomány, amely a tudományok rendszerében a büntetőjogi tudományok mellett, a természet- és társadalomtudományok egyik összekötő, közvetítő láncszemeként helyezkedik el.⁹⁸

⁹⁵ *Ecner, Franz*: Kriminalbiologie. Hamburg, Hanscatische Verlagsanstalt, 1939. 11. p.

⁹⁶ *Vö. Würtenberger, Thomas*: Kriminologie — die Wissenschaft vom Verbrechen. Universitas, 1956. 9. sz. 954. p.

⁹⁷ *Vö. Fogarasi, Osztyájközlemények*. 16. p.

⁹⁸ Az ebből a szempontból rokon diszciplínákra *vö. Kedrov, B*: A tudományok osztályozása. Filozófiai Értesítő, 1955. 1. sz. 10. p. *Vö. még Vinberg—Mitricsev* i. m. 3. p.

Lehet-e az ilyképpen önálló tudományként felfogott kriminalisztikát⁹⁹ a büntetőjogi vagy közelebbről a büntető eljárásjogi tudomány „segédtudományának” tekinteni? Stelzer szerint a kettő kizárja egymást. „A kapitalista külfölddel és a Német Szövetségi Köztársasággal is ellentétben, ahol a kriminalisztikát . . . mint egy, a büntetőjognak vagy büntető eljárásjognak, esetleg az ún. kriminológiának alárendelt segédtudományként fogják fel, a Szovjetunióban a kriminalisztika elismerten önálló tudomány.”¹⁰⁰ Megítélésünk szerint egy diszciplína önálló tudományjellegét a más tudományokhoz való viszonyának kifejezésre juttatása nem alkalmas befolyásolni. Márpedig a segédtudományként történő felfogás csupán ezt a viszonyt jelzi és semmivel sem jelent többet. Éppen úgy, mint ahogyan pl. a belgyógyászati tudománynak a maga feladatainak megoldása szempontjából segédtudománya a kémia, a kriminalisztika is segédtudományként áll a büntetőjogi tudomány oldalán. Nincs abban tehát ellentmondás, ha az önálló kriminalisztikai tudományt egyúttal — a köztük levő kapcsolat megjelöléseként — a büntetőjogi tudományok segédtudományának is tekintjük. Az adott alkalommal nem kívánjuk részletesen vizsgálni a büntetőjogi segéd- és melléktudományok kérdését általában, illetőleg e felosztás létjogosultságát és elvi alapjait, egyik vagy másik tudományág első vagy második kategóriába sorolásának az indokait. A fent mondottakkal csupán állást kívántunk foglalni a kriminalisztika büntetőjogi melléktudományként történő rendszeri besorolása ellen is. Azt hisszük, a bővebb indokolást mellőzhetővé

⁹⁹ A kriminalisztika önálló tudományként történő elismerésének jónéhány gyakorlati-tudományszervezési következmény is velejárója. Ezek közül egy kínálkozik itt említésre. Mai tudományszervezési rendszerünkben az ún. kriminalisztikai tárgyú kandidátusi értekezések megvédése „a jogi tudományok kandidátusa” cím elnyerését jelenti. Az egyes, nem-jogászai egyetemi előképzettséget feltételező kriminalisztikai szakágak köréből írt, kifejezetten nyomozástudományi tárgyú értekezések ugyanakkor a megfelelő elméleti, ill. alkalmazott alaptudományág (kémiai, orvosi stb. tudományok) kandidátusi címének elnyerését célozzák. Vitás viszont, hogy egyes speciális kriminalisztikai szakágak köréből (írászakértés, daktiloszkópia stb.) választott témák milyen tudományterületi minősítés alapjául szolgálhatnak. Megítélésünk szerint indokolt volna a jövőben két lehetőséget teremteni. A nyomozástudományi témát tárgyzó, de egy alaptudománynak az elnyert diploma szintjét meghaladó magasfokú ismeretét is feltételező, illetve tanúsító értekezések megvédése esetén mindkét tudományból elérhetővé kellene tenni a minősítés megszerzését. Így pl. kriminálaktikai vagy metodológiai téma ilyen feldolgozása esetén a „jogi és kriminalisztikai tudományok”, igazságügyi orvostani vagy forenzikus kémiai tárgyválasztás esetén az „orvosi, ill. kémiai és kriminalisztikai tudományok” kandidátusa, ill. doktora cím válnék elnyerhetővé. Ez egyben azt jelentené, hogy a jelöltnek a kriminalisztikai tudományok egészét illetően is megfelelő tájékozottságot kellene igazolnia, ami a kimutatott összefüggésekre tekintettel mindenképpen indokolt. Speciális kriminalisztikai szakág választása, ill. olyan téma feldolgozása esetén, amelyik más tudományágból önálló, hasonlóan magasfokú tudományos képzettséget, ill. végzettséget nem igényel, a kriminalisztikai fokozat önállóan szerepelhetne. E cím elnyerésének természetesen a megfelelő jogi és természettudományi ismeretek igazolása és valamelyik alaptudományból az egyetemi végzettség is előfeltétele kellene legyen. Itt elsősorban a jogi végzettség jöhet számításba. A mai rendszer mellett viszont nincs más lehetőség, mint annak elismerése, hogy az akár krimináltechnikai tárgyú értekezések megvédése is — ha az nem „mérnöki szinten”, tehát valamely természettudományos minősítés megszerzésére alkalmas előképzettséggel történik — a „jogi tudományok” körében minősíti szerzőjét. Ez a megoldás már csak azért sem következetes, mert pl. az összehasonlító kézírásvizsgálat vagy a daktiloszkópia tárgykörében jogászai, orvosi, sőt más tudományok művelői is készíthetnek nyomozástudományi értekezést, amikor is a szakképzettség iránya, jellege is elszikkad.

¹⁰⁰ Stelzer i. m. 60—61. p.

teszik az eddig kifejtettek, amelyből kitűnik, hogy a kriminalisztika materiája lényegesen többet ölel fel, mint „a büntetőjog egyes alapvető kérdéseivel való, nem tételesjogi, részletes foglalkozást”.¹⁰¹

Végül néhány szót a „rendőrtudományok” kérdéséről, amelyet korábban már érintettünk. Ez a fogalom a polgári irodalomban hol egyes krimináltechnikai szakágak gyűjtőneve,¹⁰² hol pedig — ritkábban — a rendőri szervezetre, rendőri feladatokra és munkamódszerekre vonatkozó ismeretek tárházának megjelölése. Ebben az utóbbi értelemben, külön elnevezéssel („Astynomiki”) a kriminológia részének tekinti a rendőrtudományt legújabban Gardikas görög szerző, akinél a kriminalisztika anyaga is e tudományág rendszerében foglal helyet.¹⁰³

Más helyütt állást foglaltunk már amellett, hogy általában a rendőri munka tervezésének és szervezésének kérdéseit is tudományos alapokon kell kidolgozni, rendszeresen foglalkozni kell a rendőri munka megszervezésének elméletével.¹⁰⁴ Az ilyen tartalmú diszciplína, mint az államigazgatástudományhoz kapcsolódó szervezéstudomány része, a bűnüldözési munka eredményességének is elősegítője, sőt nélkülözhetetlen előfeltétele. Megjelölésére a „rendőri szervezéstudomány” elnevezést alkalmassnak tartjuk. Művelése által a kriminalisztika tudománya is előnyökhöz, fokozott felhasználási lehetőségekhez jut. Kapcsolatuk tehát kétségtelen, a kriminalisztika azonban nem része, de természetesen nem is főfogalma e tudományagnak. Nyilvánvaló ez abból, hogy a bűnügyi nyomozástudomány, a kriminalisztika alkalmazása, még kevésbé elméleti művelése nincs kizárólag a rendőrség szervezeti kereteihez kötve. Az ügyési nyomozás intézménye, a szervezeten kívül álló igazságügyi szakértők működése, a baráti államokban az egyetemi keretek között működő kutatóintézetek tevékenysége jól mutatja a kriminalisztika „rendőrtudományként” történő felfogásának helytelenségét. Kriminalisztika és rendőrtudomány tehát nem azonosítható fogalmak, amit a néhol jelentkező ilyen szóhasználatra tekintettel — bár a tárgyhoz szorosan nem tartozik — talán nem felesleges jelen munka kapcsán is leszögezni.

Ezzel a témánkkal kapcsolatban megbeszélést igénylő legfontosabb kérdéseknek a végére értünk. Megkíséreltük, hogy a kriminalisztikának a belső összefüggések feltárásán és nem elsősorban a didaktikai szempontok előtérbehelyezésén alapuló rendszerezését néhány vitás probléma felvetésével megközelítsük. Célunk tehát nem az volt, hogy a kriminalisztika oktatásához programot, tanmenetet dolgozzunk ki. Kétségtelen, hogy „az ismeretek megszerzésében, gyarapításában és elrendezésében az osztályozásnak még nagyobb szerepe van, mint a tudományos kutatásban”. Az oktatási tematikáknak azonban szükségképpen ahhoz kell alkalmazkodniuk, hogy kiket, milyen feladatok ellátására képeznek ki alapulvételükkel. Mindazonáltal azt szeretnők, ha e néhány gondolat és remélhető megvitatásuk ez utóbbi, az egyetemi kriminalisztikai oktatás számára soronlevő feladat eredményes megoldásában is közrehatna.

¹⁰¹ *Finkey Ferenc*: A magyar büntetőjog tankönyve. 4. átdolg. kiad. Bp. Grillé. n. 8—9. p.

¹⁰² *Zbinden* i. m. 15—16. p.

¹⁰³ Ld. *Gardikas, Konstantin*: Kriminologie. 2. Bd.: Astynomiki. Athen, Verl. Tzakas-Delegrammatikas, 1958. (Ism. *Meinert*, Archiv für Kriminologie, 123. Bd. 1—2. Heft, 57. p.)

¹⁰⁴ *Vö. Rendőrségi Szemle*, 1956. 663. p.

О СИСТЕМЕ КРИМИНАЛИСТИКИ

Л. Вишки

Автор статьи исходит из того, что мало труда посвящено венгерскими криминалистами разработке теоретических вопросов данной отрасли науки, хотя наука криминалистки достигла фазы развития быстрыми темпами также в Венгрии. При таких обстоятельствах не было с единогласием выяснено место криминалистки в системе наук, и нет полного согласия даже по вопросу о пределах этой науки. Спорным является также вопрос о внутренней системе самой криминалистки. Поэтому налицо все основания вновь поставить вопросы научной систематизации и приступить к их обсуждению.

Ввиду того, что определение пределов соответствующей дисциплины является непременно предпосылкой решения вопроса о системе, статья старается прежде всего выяснить отношение криминалистки и криминологии. Подробно излагая появившиеся в литературе мнения и подвергая их критике, автор приходит к заключению, согласно которому криминология представляет собой отрасль науки, объясняющую причины преступности, причины совершения преступления, и раскрывающую формы явлений преступности, между тем криминалистика принимает участие в борьбе с преступностью как наука, изучающая раскрытие состава и собирающая доказательства преступления. Затем автор подробно рассматривает вопрос о месте криминалистической феноменологии и криминалистической профилактики в системе наук. Автор приходит к заключению, по которому научное исследование и самостоятельная разработка учения о явлениях преступности не входит в область исследований криминалистки, которая в этом отношении использует итоги и положения криминологии, а в то же время оказывает помощь выполнению задачи предупреждать конкретные преступления, приспособлявая и предоставляя для использования свои собственные приемы.

Переходя на вопрос о собственном предмете криминалистки, статья подробно обсуждает сформировавшиеся в социалистических и буржуазных странах способы систематизации. Автор показывает в свете изложения, что едва ли возможно говорить о едином объеме или системе криминалистки в буржуазной литературе. Затем автор останавливается на вопросе о понятии криминалистической техники и криминалистической тактики, показывая различие в содержании, скрывающемся за этими выражениями у различных авторов. Автор указывает, что принятые в социалистической науке криминалистки мнения далеко не столь маловыяснены и не последовательны какими оказываются как это, изложено им кратко в связи с освещением концепций буржуазной литературы. Что касается важнейших элементов систематизации, мнения авторов совпадают, поддерживая складывающееся из технических и тактических элементов единство науки криминалистки. Представители различных теорий ведут, однако, дискуссию по вопросу о том, должна ли система науки криминалистки показать данные элементы в отдельных группах под названием криминалистической техники и криминалистической тактики, или же следует подчеркивать их тесную связь и обуславливающий друг друга характер уже также при построении системы, пренебрегая включение их в отдельные группы. Автор подвергает исследованию позицию участников дискуссии, останавливаясь на вопросах разделения криминалистки на три части (техника, тактика, методология) и на две части (общая часть, особенная часть). Исходя из функции и взаимной связи отдельных детальных областей, а не в последнюю очередь также из этимологии их названий, статья определяет основные отрасли криминалистки следующим образом:

1. криминалистическая методология как теория, направленная на службу целям следствия и изучающая назначенные для этого методы и их применение. По выводам автора различаются четыре группы связанных между собой знаний в рамках этой основной группы. В первую из них входит теория следствия, объединяющая методические основные принципы, вторая содержит в себе учение о методах раскрытия и собирания доказательств, третья обсуждает учение о методах преследования, а четвертая учение о методах предупреждения. Последние три группы содержат в себе отдельные методы следствия, систематизированные в соответствии с целью использования;

2. криминалистика с характером естественной науки, в том числе

а) криминалистическая техника содержащая в себе исследование и разработку служащих целям уголовного следствия специальных методов естественной науки вместе с их использованием и осуществлением на практике;

б) судебная физика, химия и медицина, которые автор статьи включает в систему криминалистки на основании подробной мотивировки, отделяя их в то же время от криминалистической техники;

3. криминалистическая тактика, под которой автор понимает науку целесообразного применения приемов и методов, могущих быть использованы для расследования отдельных категорий преступлений.

Далее обсуждаются в статье вопросы внутренней системы основных групп вместе с вопросами об их характере как отраслей науки и их самостоятельности. В заключение, рассмотрев отношение криминалистики и отраслей юридических наук, автор приходит к заключению, по которому наука уголовного следствия представляет собой самостоятельную науку комплексного характера, которая служит целям уголовного правосудия и опирается в качестве основных наук на науки положительного уголовного права и на естественные науки, причем она занимает место в системе наук рядом с науками уголовного права, являясь одним из звеньев связи и посредничества между естественными и общественными науками.

DU SYSTEME DE LA CRIMINALISTIQUE

László Viski

L'auteur choisit comme point de départ le fait que malgré l'essor rapide de la science de la criminalistique en Hongrie, les criminalistes hongrois ont consacré jusqu'ici peu d'attention aux problèmes doctrinaux de leur discipline. Ainsi ils n'ont pas éclairci d'une manière satisfaisante la place de la criminalistique dans le système des sciences et ainsi un accord complet sur l'étendue de cette science fait également défaut. Même la structure intérieure de la criminalistique est controversée. Pour toutes ces raisons il apparaît comme justifié de poser de nouveau les problèmes relatifs à la systématisation scientifique en les soumettant à une nouvelle discussion.

Toute position à prendre au sujet du système a pour condition préalable la fixation des limites de la discipline dont il s'agit; ainsi l'étude s'efforce de tirer au clair avant tout la relation existant entre la criminalistique et la criminologie. Après une analyse et une critique détaillées des thèses y relatives adoptées par la littérature, l'étude se place sur le point de vue que la criminologie et la criminalistique coopèrent toutes les deux dans la lutte contre la délinquance; la première comme une science découvrant et expliquant les causes de la délinquance et de la criminalité, ainsi que les différents formes dans lesquelles elles se présentent, tandis que la deuxième comme la science de la découverte des faits et des méthodes de les prouver. Après ceci, l'étude s'occupe en détail de la position de la phénoménologie et de la prévention criminelles dans le système. Elle constate que l'étude scientifique de la phénoménologie de la délinquance n'appartient pas au domaine des recherches de la criminalistique, laquelle cependant fait usage des résultats et des constatations de la criminologie. En même temps avec le développement et la mise à disposition de ses propres méthodes, la criminalistique contribue à l'accomplissement des tâches de la prévention des infractions concrètes.

En abordant le problème du sujet proprement dit de la criminalistique, l'étude soumet à une analyse détaillée les différentes systématisations qui se sont formées dans les Etats socialistes et bourgeois. Par ces systématisations elle démontre que dans la doctrine bourgeoise il est guère possible de parler d'un domaine ou d'un système universellement acceptés de la criminalistique. L'étude s'occupe ensuite des notions de la technique et de la tactique criminalistiques, ainsi que des différents contenus couverts par ces deux notions chez les différents auteurs. Elle indique que dans la science socialiste de la criminalistique les thèses adoptées sont loin d'avoir le même caractère confus et inconséquent que l'auteur a esquissé à propos des thèses de la littérature bourgeoise. Concernant les éléments principaux de la systématisation, les vues professées par les auteurs socialistes sont uniformes; toutes les thèses adoptent, en effet, la théorie de l'unité de la science de la criminalistique qui se compose d'éléments techniques et tactiques. Mais il y a toutefois des discussions entre les représentants des diverses tendances concernant le problème de savoir, si ces éléments constructifs doivent figurer dans le système sous le nom de technique criminalistique et tactique criminalistique comme deux groupes distincts, ou bien s'il suffit d'accentuer lors de l'établissement du système leur liaison étroite et leur conditionnement réciproque sans les faire figurer dans des groupes séparés. L'auteur examine les thèses des auteurs participant à cette discussion et s'étend sur la question de la trichotomie (technique — tactique — méthodologie) ou de la dichotomie (partie générale — partie spéciale) de la criminalistique. En partant des fonctions des domaines

spéciaux et des connexités existant entre eux et en tenant compte aussi de l'étymologie de leur nomenclature, l'étude détermine les branches principales du système de la criminalistique comme suit :

1. *Méthodologie criminalistique* en tant que doctrine des méthodes servant aux recherches criminelles, ainsi que de l'application de ces méthodes. L'étude constate que dans ce groupe principal quatre disciplines peuvent être distinguées, qui sont par ailleurs en connexité l'une avec l'autre. La première de ces disciplines est constituée par la théorie des investigations, résumant les principes méthodologiques fondamentaux : la deuxième par la théorie des méthodes de la découverte et de la preuve, la troisième par celle de la répression et la quatrième par celle de la prévention des infractions.

2. *Criminalistique basée sur les sciences naturelles* comprenant :

a) la technique criminalistique, impliquant la recherche et l'élaboration des méthodes scientifiques spéciales destinées à l'investigation des infractions, ainsi que leur application et technologie pratiques ;

b) physique, chimie et médecine criminalistiques dont l'appartenance au système est amplement motivée par l'auteur, en les délimitant en même temps de la technique criminalistique.

3. *Tactique criminalistique*. Sous cette dénomination l'auteur comprend la théorie de l'application appropriée des procédés et des méthodes dont on peut se servir dans la découverte de catégories déterminées des infractions.

Dans la partie suivante l'étude s'occupe de la systématisation intérieure de ces groupes principaux, ainsi que de leur caractère scientifique et de leur autonomie. Pour finir, l'étude, après un examen des rapports existant entre la criminalistique et les sciences du droit, constate que la criminalistique est une science autonome de nature complexe au service des buts poursuivis par la justice criminelle et se basant, en tant que sciences de base, sur la science du droit pénal positif ainsi que sur les sciences naturelles. Ainsi dans le système des sciences la criminalistique occupe à côté des sciences de droit criminel une place intermédiaire entre les sciences naturelles et les sciences sociales.